

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

Кафедра фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ВИКОНАННЯ КУРСОВИХ РОБІТ**

з навчальної дисципліни

«Конституційне право»

**обов'язкових компонент освітньої програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

**26 Цивільна безпека
262 Правоохоронна діяльність**

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 25.09.2023 р. № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 р. № 5

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 22.09.2023 р. № 8

Розглянуто на засіданні кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 (протокол від 18.08.2023 № 8).

Розробник: професор кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент Коломієць Ю. М.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри конституційного і муніципального права юридичного факультету Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, к.ю.н., доцент Зубенко Г. В.

2. Доцент кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ, к.ю.н., доцент Логвиненко Є. С.

1. Загальні методичні вказівки

Курсова робота з конституційного права являє собою самостійне творче наукове дослідження, передбачене навчальним планом і підготовлене студентом у письмовій формі відповідно до встановлених вимог і рекомендацій.

Мета. Курсове дослідження спрямоване на перевірку якості самостійної роботи студента, на залучення його до систематичної наукової діяльності, прищеплення навичок проведення наукових досліджень.

Завдання. Основними завданнями підготовки і захисту курсової роботи з конституційного права є:

- закріпити, поглибити та розширити теоретичні знання, практичні вміння та навички з конституційного права;
- розвинути уміння та закріпити навички систематизації, узагальнення самостійного аналізу навчальної та наукової літератури, нормативно-правових актів, судової практики;
- виробити уміння, логічно та грамотно формулювати думки і висновки, аргументовано та послідовно їх викладати;
- привити здобувачам вищої освіти навичок самостійної творчої дослідницької роботи;
- застосовувати отримані знання при оцінці конкретних конституційно-правових явищ.

Порядок вибору теми, підготовки до написання та захисту. Студент має право вибрати тему курсової роботи з числа запропонованих кафедрою або домовитися з викладачем про написання курсової роботи з теми, яка відсутня в списку рекомендованих, але відноситься до змісту курсу «Конституційне право». Обрана тема курсової роботи має бути зареєстрована на кафедрі фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6.

При написанні курсової роботи слід орієнтуватися на план, запропонований у цих методичних рекомендаціях. Водночас наявність запропонованого плану не виключає можливості для студента вносити у нього певні корективи, зокрема: доповнити його, замінити послідовність питань або розбити питання на підпункти. При цьому не слід виходити за межі теми і включати до плану питання, які з темою не пов'язані. План курсової роботи необхідно узгодити з викладачем, що проводить семінарські заняття з конституційного права.

Написанню курсової роботи має передувати підбір і вивчення наукової літератури (монографій, наукових статей), нормативних актів, матеріалів правозастосовної практики, інших документів по темі курсової роботи.

Термін подачі на кафедру. Курсова робота надається на рецензування не пізніше ніж за місяць до початку навчально-екзаменаційної сесії.

Керівник курсової роботи перевіряє відповідність поданої роботи формальним та змістовним вимогам. Позитивно оцінена курсова робота позначається відміткою «допускається до захисту» та можливим виставленням попередньої оцінки. В рецензії також можуть бути сформульовані питання до захисту.

У випадках незадовільної рецензії курсової роботи викладач повертає її студенту для повної або часткової переробки з чітко висловленими вимогами щодо усунення помилок і недоліків і відміткою «до захисту не допускається». Повторна курсова робота надається на рецензію лише разом із раніш незарахованою. При повторному рецензуванні викладач перевіряє виконання його вимог і рекомендацій, позначених в незарахованій курсовій роботі.

Вимоги до структури та оформлення. Курсова робота: за обсягом складає 25-36 сторінок друкованого тексту через 1,5 інтервали на аркушах стандарту А4, сторінки курсової роботи нумеруються. Шрифт: Times New Roman розміром 14 пт. Скорочення слів у тексті (крім загальноприйнятих) не допускається.

Курсова робота включає наступні обов'язкові складові частини: титульний аркуш з назвою теми та вихідними даними студента; план; вступ; основна частина, що підрозділяється на розділи; висновки; список використаної літератури. Робота також може містити додатки – таблиці, схеми тощо.

У розгорнутому вступі розкривається актуальність теми для юридичної науки і практики, визначаються предмет дослідження, рівень дослідженості теми у наукових статтях та монографіях, формулюються цілі та завдання, дається короткий огляд методів дослідження.

В основній частині розкривається зміст роботи відповідно до її плану. В курсових роботах не допускається плагіат. Основна частина обов'язково повинна містити посилання на використану літературу та інші джерела. Посилання можуть бути зроблені одним із двох способів, на вибір студента. Перший спосіб – посилання мають наскрізну нумерацію з надстрочним індексом. Після цитати чи вільного переказу тексту, узятото з певного джерела, ставиться номер посилання, а внизу сторінки – вказується джерело. Другий спосіб – посилання в тексті має наступний вигляд: [а, b], де а – номер джерела у списку використаної літератури, а b – сторінка, на якій у даному джерелі міститься вказана інформація. При посиланні на нормативні акти та ресурси мережі Інтернет сторінка не вказується.

Висновки повинні бути чіткими, містити формулювання і оцінки, які логічно витікають із змісту курсової роботи. Результати дослідження повинні відповідати сформульованим у вступі цілям і завданням дослідження.

Список використаної літератури має містити не менше 15-ти джерел. Спочатку слід вказати, за наявності, нормативно-правові акти, які розташовуються за юридичною силою (Конституція, закони і кодекси, підзаконні акти), а потім – інша література в алфавітному порядку. Список використаної літератури повинен включати не лише підручники з конституційного права, а й наукові статті та монографії з обраної теми.

Для написання курсової роботи не допускається використання літератури, яка була опублікована раніше 2015 року.

Критерії оцінювання. Захист курсової роботи проводиться у період навчально-екзаменаційної сесії перед комісією у складі двох викладачів

кафедри. Якість виконання та результати захисту курсової роботи оцінюється за бальною шкалою, про що робиться відповідний запис у заліковій книжці та відомості. При оцінюванні курсової роботи враховуються:

- формальні вимоги (правильність оформлення курсової роботи; наявність усіх необхідних структурних елементів; наявність посилань у тексті роботи на використані джерела; достатня кількість використаних джерел);
- змістовні вимоги (повнота розкриття обраної теми; ясність і послідовність викладення інформації та власних думок; наявність чи відсутність граматичних помилок);
- ступінь і якість опанування обраною тематикою, продемонстрована студентом на захисті, вміння обґрунтовувати сформульовані у курсовій роботі висновки та пропозиції.

Відповідно до цього, критерії оцінки курсової роботи мають наступний вигляд:

ОЦІНКА	КРИТЕРІЇ
ВІДМІННО (100 балів)	Зауваження щодо змісту і оформлення курсової роботи відсутні. Тема повністю розкрита. Студент ґрунтовно підготувався до захисту; грамотно використовує юридичну термінологію, вичерпно, послідовно і логічно викладає будь-які положення своєї курсової роботи і отримані в ході вивчення теми результати; без труднощів, помилок і недоліків логічно, впевнено відповідає на всі додаткові питання.
ДОБРЕ (80 балів)	Є незначні зауваження щодо змісту і оформлення курсової роботи. Список використаної літератури складено з несуттєвими помилками. В тексті роботи відсутній аналіз наукових підходів до досліджуваної проблематики та недостатньо продемонстрований зв'язок з актуальними проблемами сьогодення. Студент впевнено викладає основні положення і висновки свого курсового дослідження, але відчуває деякі труднощі при відповіді на захисті на додаткові питання.
ЗАДОВІЛЬНО (60 балів)	У тексті курсової роботи не в повній мірі виконано обґрунтування актуальності обраної теми, некоректно сформульовані об'єкт і предмет дослідження, недостатнім є опис його теоретичної і методологічної основ; висновки сформульовані неясно або дуже коротко; оформлення роботи виконано недбало; робота містить незначну кількість посилань на використані джерела; список використаної літератури містить суттєві недоліки; зміст своєї курсової роботи відомо студенту лише частково, на додаткові питання відповідає невпевнено, коротко, допускає суттєві помилки; спеціальною термінологією володіє слабо, не обізнаний про більшу частину теоретичних і практичних проблем обраної теми.
НЕЗАДОВІЛЬНО (0-40 балів)	У тексті не сформульовані мета і завдання дослідження, його об'єкт і предмет, відсутній опис теоретичної і методологічної основи курсової роботи; висновки за підсумками проведеного дослідження не ясні, явно помилкові або сформульовані в надзвичайно загальному вигляді; робота являє собою компіляцію відомостей, взятих з відкритих джерел в мережі Інтернет або з підручників; студент плутається в змісті своєї роботи, не може відповісти на додаткові питання з обраної теми дослідження; вимоги до оформлення тексту курсової роботи не виконані.

Студент, який не виконав курсову роботу або під час захисту отримав оцінку «незадовільно», не допускається до складання екзамену.

2. Теми курсових робіт

№	Назва теми
1.	Конституція України як Основний закон суспільства і держави
2.	Засади конституційного ладу України
3.	Конституційні права та свободи громадян України
4.	Нормативне регулювання громадянства в Україні
5.	Основи правового статусу іноземців та осіб без громадянства в Україні
6.	Конституційні обов'язки громадян України
7.	Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні
8.	Гарантії реалізації конституційних прав і свобод в Україні
9.	Національна поліція України в механізмі забезпечення конституційних прав і свобод громадян України
10.	Виборча система України
11.	Конституційно-правовий статус медіа в Україні
12.	Референдум як конституційна форма безпосередньої демократії в Україні
13.	Конституційно-правовий статус Верховної Ради України
14.	Конституційно-правовий статус народних депутатів України
15.	Конституційно-правовий статус комітетів Верховної Ради України
16.	Конституційно-правовий статус Уповноваженого Верховної Ради України
17.	Законодавчий процес в Україні
18.	Конституційно-правовий статус Центральної виборчої комісії
19.	Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України
20.	Конституційно-правовий статус центральних органів виконавчої влади в Україні
21.	Конституційно-правовий статус органів судової влади в Україні
22.	Конституційно-правовий статус політичних партій в Україні
23.	Конституційно-правовий статус Президента України
24.	Конституційний контроль в Україні
25.	Територіальний устрій України
26.	Конституційно-правовий статус громадських об'єднань в Україні
27.	Конституційно-правовий статус місцевих органів виконавчої влади в Україні
28.	Конституційно-правові основи місцевого самоврядування в Україні
29.	Територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування в Україні
30.	Статус депутатів місцевих рад в Україні

3. Рекомендації щодо змісту курсових робіт за темами

Тема № 1. Конституція України як Основний Закон суспільства і держави

План роботи

1. Поняття, сутність та юридичні властивості конституції.
2. Функції конституції.
3. Історія українського конституціоналізму. Новітній конституційний процес в Україні
4. Юридична характеристика чинної Конституції України. Конституційна реформа в Україні.

Методичні вказівки

При розгляді першого питання слід звернути увагу на те, що термін «конституція» має тривалу історію і на сьогодні вживається в кількох значеннях, насамперед як «конституція юридична» і «конституція фактична». Необхідно з'ясувати зміст кожного з названих понять, розкрити співвідношення між ними. Слід також звернути увагу на формальний і матеріальний аспекти юридичної конституції, пояснити причини і значення такого розмежування.

Розкриваючи юридичні властивості конституції, слід навести їх перелік та зміст, акцентуючи увагу на тому, що окремі з них мають матеріальний (змістовний) характер, а інші є формальними (зовнішніми); проте лише в комплексі вони дають змогу чітко відмежувати конституцію від усіх інших нормативно-правових актів.

Друге питання плану передбачає з'ясування функцій конституції як основних напрямків її впливу на суспільство і державу. Необхідно сформулювати визначення функцій конституції, навести їх перелік і розкрити зміст кожної з функцій. При цьому слід мати на увазі, що перелік функцій конституції, що наводиться у спеціальній літературі, не є вичерпним.

Розглядаючи третє питання плану, слід розкрити еволюцію конституціоналізму у вітчизняній політико-правовій теорії та практиці – від часів Козаччини до теперішнього часу. Обов'язково слід ознайомитися з текстами конституцій – від Конституції Пилипа Орлика 1710 р. до чинної Конституції України 1996 р. Особливу увагу слід приділити новітньому конституційному процесу – від проголошення Декларації про державний суверенітет України 1990 р. до конституційної реформи 2016 р.

Відповідаючи на четверте, заключне питання плану, слід класифікувати чинну Конституцію України 1996 р. за всіма критеріями, що використовуються в науці конституційного права, у тому числі за історичними умовами прийняття (належністю до певного «покоління» конституцій), зовнішньою формою, порядком прийняття та зміни, формою правління, формою державного устрою, політичним режимом, обсягом, ступенем відповідності реально існуючим суспільним відносинам тощо. Особливу увагу

слід приділити конституційній реформі, розкрити її причини, основні напрямки та перспективи.

Рекомендований перелік літератури до теми № 1

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
3. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
4. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
5. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
6. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
7. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
8. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
9. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
10. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Агафонова Н. В. Конституція як об'єкт реформування. *Університетські наукові записки*. 2016. № 59. С. 351–366.
2. Магновський І. Й. Конституційна реформа в Україні: виклики сучасності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 1. С. 7–10. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2018/1/4.pdf>
3. Різник С. Проблеми попереднього конституційного контролю законопроектів про внесення змін до Конституції України. *Віче*. 2015. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/4974/>
4. Стецюк Н. В. Стабільність Конституції і конституційні зміни: проблема співмірності. *Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики: матеріали наукового семінару (23 червня 2017 р.)* / упор. М. В. Ковалів. Львів: ЛьвДУВС, 2017. С. 257–261.
5. Таран Д. П. Захист конституції: основні сучасні підходи. *Форум права*. 2015. № 3. С. 212–218.
6. Федоренко В. Л. Конституція та конституціоналізм: сутність, сенси і взаємозумовленість. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх*

справ імені Е. О. Дідоренка. 2019. Вип. 2 (86). С. 78–94. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/186>.

7. Федоренко В. Л. Конституція України: генезис, проблеми, шляхи і перспективи удосконалення. *Бюлетень Міністерства юстиції України.* 2015. № 6. С. 6–11.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Конституційний процес в Україні. URL: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/index.html>

2. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. URL: <https://lib.univd.edu.ua/>

3. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

5. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

6. Як Україна отримала свою Конституцію. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/yak-ukrayina-otrymala-svoyu-konstytuciyu1>

Тема № 2. Засади конституційного ладу України

План роботи

1. Поняття конституційного ладу та його засад.
2. Склад принципів, що становлять засади конституційного ладу України.
3. Конституційна характеристика Української держави.
4. Демократичні основи конституційного ладу України.
5. Економічні та духовні аспекти основ конституційного ладу України.
6. Політико-правові проблеми забезпечення стабільності конституційного ладу України та його основ.

Методичні вказівки

У межах даної теми слід дати загальну характеристику засад конституційного ладу України як провідного конституційно-правового інституту. Розкриваючи перше питання плану, слід звернути увагу на те, що в сучасній юридичній науці існує певне розмаїття поглядів на те, що таке конституційний лад і як він співвідноситься з державним і політичним ладом. На базі вивчення Конституції України і відповідних наукових джерел необхідно дати поняття та розкрити зміст конституційного ладу. При цьому слід пам'ятати, що поняття «конституційний лад» і «засади конституційного ладу» не можна ототожнювати. Доцільно висловити власне ставлення до найменування першого розділу Конституції України та його змісту, зокрема переліку принципів, що в ньому закріплюються.

Розглядаючи друге питання плану, потрібно назвати принципи конституційного ладу України, як то: народний і державний суверенітет, республіканізм, унітаризм, демократизм, поділ державної влади, верховенство права тощо. При цьому слід звернути увагу на системність тих принципів, що становлять засади конституційного ладу, їх взаємний зв'язок і взаємообумовленість. Варто зазначити перелік ознак, які відрізняють ті принципи, що становлять засади конституційного ладу, від усіх інших правових принципів.

Відповідь на третє питання плану має містити характеристики України як суверенної, демократичної, правової, соціальної держави. Особливу увагу при цьому слід приділити конституційній формі Української держави.

Четверте питання плану передбачає визначення демократичних засад конституційного ладу України, у тому числі народного суверенітету, визнання найвищої соціальної цінності людини, рівноправності громадян, гласності тощо.

Висвітлюючи п'яте питання плану, слід відзначити, що питання економічного ладу є одними з головних у предметі конституційного регулювання, оскільки економіка як базис суспільства, визначає тенденції розвитку його політичних та інших інститутів. Треба розкрити характер економічної системи України та її конституційно-правове регулювання. Особливу увагу доцільно приділити характеристиці України як держави з ринковою економікою, розкрити зміст економічного плюралізму (багатоманітності) як основи економічної системи України. У системному зв'язку з економічною системою слід дати конституційно-правову характеристику соціальної системи і соціальної структури українського суспільства, вказати тенденції їх розвитку. Звертаючись до конституційно-правових основ духовно-культурних відносин, слід звернути увагу на те, яке місце в Конституції посідають питання освіти, науки, культури, релігії. У даному контексті треба розкрити зміст принципу ідеологічного плюралізму (багатоманітності) як основи духовно-культурних відносин в Україні.

Завершальне, шосте питання плану, стосується проблеми стабільності конституційного ладу України. Розкриваючи це питання, слід відзначити, що поступальний розвиток суспільства й ефективне функціонування органів публічної влади, достатньо повне розкриття потенційних можливостей конституційного механізму публічної влади є можливим тільки за умови стабільності конституційного ладу і його захищеності від різного роду загроз. У даному контексті мають бути визначені механізми забезпечення стабільності конституційного ладу, а також роль тих чи інших органів державної влади у цьому механізмі.

Рекомендований перелік літератури до теми № 2

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
3. Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.
4. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
5. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
6. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
7. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
8. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
9. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
10. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
11. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Бедрій Р. Б. Об'єкти комунальної власності в Україні: конституційно-правовий аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 75-83.
2. Гудзь Т. І. Конституційне закріплення суспільного ладу: основні підходи. *Право і безпека*. 2015. № 3 (58). С. 21–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2015_3_6/
3. Гудзь Т. І. Форми посягання на конституційний лад України // Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє: тези доп. міжнарод. наук.-практ. конф. (Харків, 22 лист. 2019 р.). Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС. С. 132-133.
4. Зюзь Д. В. Сутність та чинники розвитку економічної системи. *Державне будівництво*. 2016. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2016_2_6
5. Ільницький М. С. Становлення конституційного ладу в Україні. *Право.ua*. 2017. № 3. С. 10-15.
6. Ковальчук В. Б., Панчук І. О. Правосвідомість як фактор утвердження демократичних основ державного та суспільного ладу України: моногр. Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Остроз. акад.», 2016. 209 с.
7. Кравцова З. С. Моделі конституційного закріплення принципів конституційного ладу. *Право і громадянське суспільство*. 2014. URL:

http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-7-2014/item/download/93_84dcae5389fdbf19939d9c126f8825f3

8. Лешанич М. Особливості інституціоналізації партійної системи України в умовах гібридного політичного режиму. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 147 (№ 8). Ч. 3. Політичні науки. С. 48-53.

9. Лощихін О. М., Якубовський Д. Г., Янішевський А. В. Реформування місцевої влади як одна з засад і гарантій конституційного ладу України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 1. С. 77-81.

10. Марковець В. М. Політична культура як складова духовної культури суспільства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 18. С. 94–96. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/18_2017/21.pdf

11. Онищук С. В. Участь церков у політичних процесах як чинник державотворення сучасної України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duug_2014_10_6

12. Павшук К. О. Демократичні засади конституційного ладу України: монографія. Харків: Юрайт, 2016. 200 с.

13. Реньов Є. В. Демократія як базова цінність конституційного ладу України. *Право і суспільство*. 2015. № 6. Ч. 3. С. 41-45.

14. Рябовол Л. Т. Гарантії конституційного ладу України як предмет дослідження: реалізація системного підходу. *Юридичний науковий електронний журнал: електронне наукове фахове видання*. 2017. № 4. С. 29-32. URL: http://lsej.org.ua/4_2017/4_2017.pdf

15. Рябовол Л. Т. Державний суверенітет: наукові підходи до визначення поняття і ступеня обмежень в умовах глобалізації. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. 2019. № 3(43). С. 262–266.

16. Рябовол Л. Т. Засади конституційного ладу України як предмет дослідження: обґрунтування необхідності впорядкування термінологічного апарату. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 49-52. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/516806.pdf>

17. Топчій В. В. Межі державного суверенітету: теорія та практика. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 1 (10). С. 78–81. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2016/17.pdf

18. Шершун К. П. До питання про межі конституційно-правового регулювання економічних відносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 36 (1). С. 80–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_36%281%29__19.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

3. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

4. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. URL: <https://lib.univd.edu.ua/>

Тема № 3. Конституційні права та свободи громадян України

План роботи

1. Поняття, ознаки та види конституційних прав і свобод.
2. Загальна характеристика особистих прав і свобод громадян України.
3. Зміст та правове закріплення політичних прав і свобод громадян України.
4. Система економічних, соціальних та культурних прав і свобод громадян України.
5. Гарантії реалізації конституційних прав і свобод громадян України.

Методичні вказівки

У межах даної теми слід розкрити сутність і зміст конституційних прав і свобод громадян як головного елемента основ правового статусу особи, роль якого дедалі зростатиме разом із подальшим рухом нашої країни по шляху до світових гуманістичних цінностей.

Розкриваючи перше питання, важливо розкрити сутність основних прав громадян України, визначити систему їх найважливіших ознак. Слід сформулювати загальне поняття конституційних (основних) прав і свобод, проаналізувати їх юридичні властивості. При цьому доцільно особливу увагу звернути на той факт, що перелік основних прав і свобод, який міститься у другому розділі Конституції України, не є вичерпним і має тенденцію до подальшого розширення.

Обов'язково слід розкрити поняття невід'ємності, невідчужуваності на непорушності основних прав і свобод, з'ясувати співвідношення між цими поняттями. Необхідно згрупувати усі основні права і свободи, аргументувати наукову обґрунтованість їх класифікації. Коротко охарактеризувати найбільш важливі з них.

У межах другого, третього і четвертого питань плану треба послідовно розкрити зміст відповідних груп конституційних прав і свобод. При цьому слід звернути увагу на їх текстуальне закріплення у Конституції України та порівняти його з тим, як відповідні права і свободи відображені у міжнародно-правових актах. Обов'язково має бути зроблений висновок про ступінь відповідності національного законодавства міжнародно-правовим стандартам у галузі прав людини. Окрема увага має бути приділена особливостям реалізації тих або інших прав людини.

Розглядаючи п'яте питання, слід дати поняття гарантій реалізації основних прав і свобод громадян України, підкреслити роль чинного галузевого законодавства в їх реалізації. Важливо проаналізувати реальний стан додержання прав людини в Україні, з'ясувати основні проблеми у даній сфері та визначити шляхи їх подолання. Доцільно навести приклади порушення основних прав, свобод і обов'язків громадян України, що мали місце у сучасній політико-правовій практиці. При цьому варто звернутися до щорічних доповідей Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та повідомлень у медіа.

Рекомендований перелік літератури до теми № 3

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
4. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12 лютого 2015 р. № 192-VIII (із змін.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19>
5. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI (із змін.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>
6. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
7. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
8. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
9. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
10. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
11. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
12. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Ажнюк Б. Мовні права: колективні й індивідуальні. *Право України*. 2016. № 3. С. 84-93.
2. Андрієвська О. Конституційно-правовий механізм обмеження прав та свобод людини і громадянина: питання окремих елементів. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4, ч. 1. С. 54-59.
3. Бабак М. А. Індивідуалістичні форми захисту прав та свобод людини Конституційним Судом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 18-21. URL: http://lsej.org.ua/1_2017/5.pdf
4. Базов О. В. Юрисдикція Європейського суду з прав людини. Доктрина та практика: моногр. Київ: Істина, 2017. 422 с.

5. Бакумов О. С. Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації: монографія. Харків: Право, 2015. 248 с.

6. Барабаш О. О. Четверте покоління прав людини: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2016. № 837. С. 216–217. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_837_36

7. Бережанська В. В. Поняття та зміст конституційного права особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6, Т. 1. С. 33-39.

8. Васильченко О. П. Принцип рівності прав і свобод людини і громадянина та його ціннісні виміри в конституційному праві України: монографія. Київ: Арт економі, 2014. 475 с.

9. Гудзь Т. І., Мальцев В. В. Міжнародні стандарти права на достатній життєвий рівень та їх вплив на законодавство України. *Право і Безпека*. 2022. № 4 (87). С. 94–107.

10. Дахова І. І. Зміст права на свободу совісті та віросповідання. *Форум права*. 2016. № 4. С. 107-112. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/fp_index.htm_2016_4_.pdf

11. Дахова І. І., Чуб О. О. Право на доступ до інформації vs право на приватність в контексті законодавства України про запобігання корупції. *Вісник харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2016. № 1084. С. 65-70.

12. Заворотченко Т. М. Конституційно-правові основи використання зарубіжного досвіду при охороні і захисті виборчих прав громадян. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 3. С. 24-27. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2019/8.pdf.

13. Кардаш А. В. Інформація про особу та персональні дані: окремі аспекти співвідношення. *Форум права*. 2017. № 4. С. 87-92. URL: http://nbuv.gov.ua/u/jrn/fp_index.htm_2017_4_15

14. Кириченко Ю. Конституційне закріплення права на невтручання в особисте і сімейне життя в Україні та європейських державах: порівняльно-правовий аналіз. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 5. С. 34-40.

15. Курко М. Н. Забезпечення права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. *Європейські перспективи*. 2014. № 10. С. 5-9.

16. Ласько І. М. Рішення Європейського суду з прав людини у сфері соціального забезпечення України. *Держава і право*. 2013. Вип. 61. С. 240-245.

17. Летнянчин Л. І. Проблеми конституціоналізації свободи об'єднання в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 4 (79). С. 65-75.

18. Лушпієнко Ю. Конституційно-правовий статус біженців та внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Підприємництво, господарство і*

право. 2017. № 2. С. 188-193. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/2/37.pdf>.

19. Моткова О. Право на життя у рішеннях Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 1. С. 49-59.

20. Полховська І. К. Поняття і принципи конституційно-правового статусу особи в Україні. *Право і суспільство*. 2012. № 4. С. 19-23. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/4_2012/05.pdf

21. Право на життя в контексті кримінального провадження: практика Європейського суду з прав людини та законодавство України: наук.-практ. осіб. Харків: Право, 2019. 185 с.

22. Приступенко Т. О. Конституційні права та правові гарантії забезпечення свободи слова в Україні. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1607>

23. Слінько Т. М. Конституційно-правові гарантії свободи слова. *Наше право*. 2014. № 9. С. 11-16.

24. Ткаченко Є. В. Право на свободу віросповідання: судовий захист та деякі проблеми реалізації. *Теорія і практика правознавства*. 2015. № 2 (8). С. 1-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2015_2_7.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Європейський суд з прав людини. URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/ukr&c>

2. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. URL: <https://lib.univd.edu.ua/>

3. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

5. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України. URL: <http://www.ombudsman.kiev.ua>

6. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні» за 2021 рік. URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/schoricha-dopovid-2021.pdf>

Тема № 4. Нормативне регулювання громадянства України

План роботи

1. Поняття і принципи громадянства України.
2. Набуття громадянства України.
3. Припинення громадянства України.
4. Система органів, що беруть участь у вирішенні питань громадянства України. Процедури з питань громадянства.

Методичні вказівки

Розкриваючи перше питання плану, слід сформулювати визначення громадянства України, розкрити його сутність та ознаки. При цьому слід мати на увазі, що теоретичні визначення дещо відрізняються від легального (законодавчого). Необхідно вказати, що сутність громадянства найбільш концентровано виявляється в його принципах, серед яких розрізняють загальні (загальноправові) та спеціальні. Слід навести перелік принципів громадянства України і розкрити їх зміст, ілюструючи свою відповідь посиланнями на чинний Закон України «Про громадянство України» 2001 р.

При відповіді на друге питання необхідно визначити поняття набуття громадянства України та розкрити зміст кожної з підстав набуття громадянства України, що передбачені ст. 6 Закону України «Про громадянство України». Навести перелік вимог, що ставляться до осіб, які виявили бажання бути прийнятими до громадянства України, випадки спрощеної процедури набуття громадянства, а також назвати категорії осіб, які не можуть бути прийняті до громадянства України за жодних підстав. Особливу увагу слід приділити проблемам визначення громадянства дітей.

Відповідаючи на третє питання плану, слід сформулювати визначення припинення громадянства, навести перелік форм припинення громадянства України за чинним законодавством. Особливу увагу слід приділити підставам для втрати громадянства України та з'ясуванню моменту, з якого припиняється громадянство України.

Обґрунтована відповідь на четверте питання плану потребує звернення не лише до Закону України «Про громадянство України», але й до Указу Президента «Питання організації виконання Закону України «Про громадянство України» від 27 березня 2001 р. Необхідно визначити, які документи, до яких органів і в які строки мають бути подані для вирішення тих чи інших питань, пов'язаних із громадянством України.

Рекомендований перелік літератури до теми № 4

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 р. № 2235-III (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>
3. Питання організації виконання Закону України «Про громадянство України»: Указ Президента України від 27 березня 2001 р. № 215/2001 (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215/2001#Text>
4. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
5. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
6. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.

7. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
8. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
9. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
10. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Гринь О. Д. Правове регулювання інституту громадянства в Україні. *Правова держава*. 2014. № 18. С. 20-26. URL: dspace.onu.edu.ua/jspui/bitstream.
2. Гузь В. Документування іноземців та реєстрація дитини громадянином України. *Урядовий кур'єр*. 2020. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/dokumentuvannya-inozemciv-ta-reyestraciya-ditini-g/>.
3. Дахова І. І. Принцип єдиного громадянства в законодавстві та практиці України та зарубіжних країн. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 26. С. 95-109.
4. Дробуш І. В., Кутинець В. В. Проблеми набуття громадянства України. *Молодий вчений*. 2017. № 5.1 (45.1). С. 35-38.
5. Дрьомов С. В. Інститут громадянства як регулятор впливу на стан забезпечення національної безпеки України: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2017. 52 с. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Institut_Gromadyanstva_Print_Bleed=3mm-b18af.pdf
6. Лазарєв В. В. Особливості припинення громадянства України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 1. С. 46-49.
7. Лазарєв В. В. Система органів, що беруть участь у вирішенні питань громадянства України: компетенція та організація роботи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С. 32-36. URL: lsej.org.ua > 8.pdf
8. Пальчук В. Громадянство України: підстави його набуття і припинення в сучасному контексті. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=849:status-gromadyanina&catid=8&Itemid=350
9. Пильгун Н. В., Бузун О. О. Сутність та особливості громадянства в Україні. *Юридичний вісник*. 2016. № 1 (38). С. 47-52.
10. Сподинський О. О. Проблема подвійного громадянства в Україні: шляхи її вирішення. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 4. С. 83-86.
11. Суржинський М. І. Принципи громадянства: поняття, теоретичні проблеми систематизації та класифікації. 2012. С. 443-447. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63964/96-Surzhynskyi.pdf?sequence=1>

12. Трошкіна К. Є. Поняття громадянства як правового інституту. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 47-52. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/3_2017/part_1/11.pdf

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)». URL: <http://www.nau.ua>
2. Набуття громадянства України за територіальним походженням. Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/konsulskipitannya/gromadyanstvo-ukrayini/nabuttya-gromadyanstva-ukrayini-za-teritorialnim-pohodzhennyam>
3. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. URL: <https://lib.univd.edu.ua/>
4. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>
6. Офіційний сайт Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/>
7. Рішення 76576239, 14.09.2018, Миколаївський окружний адміністративний суд. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/76576239/>

Тема № 5. Основи правового статусу іноземців та осіб без громадянства в Україні

План роботи

1. Поняття та категорії іноземців й осіб без громадянства в Україні. Підстави їх перебування в Україні.
2. Принципи правового статусу іноземців та осіб без громадянства в Україні.
3. Основні права, свободи та обов'язки іноземців та осіб без громадянства в Україні.
4. Особливості правового статусу біженців в Україні.
5. Відповідальність іноземців в Україні.

Методичні вказівки

У межах даної теми слід визначити режим перебування іноземців в Україні та особливості їх правового статусу. З цією метою слід уважно ознайомитися з текстом другого розділу Конституції України, а також Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні» 2011 р.

Відповідь на перше питання плану передбачає розкриття понять «іноземець» та «особа без громадянства», що містяться в чинному законодавстві та висловлені в науковій літературі. Обов'язково слід підкреслити невизнання за громадянами України належності до іноземного

громадянства. Мають бути визначені категорії іноземців та осіб без громадянства залежно від підстав і строку їх перебування в Україні, особливостей правового статусу тощо. Окрему увагу слід приділити особливостям правового статусу тих іноземців та осіб без громадянства, на яких не повною мірою поширюється юрисдикція Української держави.

У другому питанні плану йдеться про ті вихідні ідеї, положення, які покладені в основу правового регулювання статусу іноземців та осіб без громадянства в Україні. Необхідно здійснити їх класифікацію та розкрити їхній зміст. Важливо порівняти принципи правового статусу даної категорії осіб із принципами правового статусу громадян України. Особливу увагу доцільно приділити принципу рівноправності в аспекті національного режиму іноземців та осіб без громадянства в Україні.

Розкриваючи зміст третього питання плану, слід перелічити ті основні права, свободи й обов'язки, які визнаються за іноземцями та особами без громадянства в Україні. При цьому важливо здійснити диференціацію правового статусу іноземців, які постійно проживають в Україні, і які тимчасово перебувають в Україні. Необхідно зробити висновок, які категорії іноземців найбільше наближені за своїм статусом, обсягом прав, свобод і обов'язків до громадян України.

Відповідь на четверте питання передбачає аналіз правового статусу біженців як особливої категорії іноземців. При цьому слід звернути увагу на підстави набуття статусу біженця та можливість відмови у наданні такого статусу за законодавством України. Необхідно проаналізувати основні права та обов'язки біженців в Україні, показати відмінність обсягу їх прав від обсягу прав тих іноземців, які біженцями не є. Крім того, необхідно з'ясувати правовий статус осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, показати їх відмінність від біженців.

П'яте питання плану передбачає визначення загальних підстав й особливостей юридичної відповідальності іноземців та осіб без громадянства в Україні. При цьому доцільно звернути увагу на ті заходи юридичної відповідальності, які можуть бути застосовані лише до даної категорії осіб (наприклад, видворення за межі України) і не застосовуються до громадян України. Обов'язково слід зазначити, які юридичні наслідки тягне для іноземця факт його притягнення до юридичної відповідальності в Україні.

Рекомендована література до теми № 5

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 8 липня 2011 р. № 3671-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV (із змін.). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

4. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 р. № 3773-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>
5. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
6. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
7. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
8. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
9. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
10. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
11. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Гаврилова І. О. Особливості адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Вип. 5, т. 2. С. 99–102.
2. Грабильніков А. В. Конституційно-правовий статус і правовий режим іноземців та осіб без громадянства в Україні: співвідношення понять. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2015. № 6. С. 59–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2015_6_10
3. Дракохруст Т. В. Особливості правової регламентації законодавства України у сфері захисту прав іноземців та осіб без громадянства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 190–193. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2017/50.pdf.
4. Кириченко Ю. Конституційне закріплення права на невтручання в особисте і сімейне життя в Україні та європейських державах: порівняльно-правовий аналіз. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 5. С. 34–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2018_5_9
5. Кобко Є. В. Щодо застосування норм адміністративно-деліктного законодавства України до іноземців. *Право і безпека*. 2017. № 2 (65). С. 30–34. URL: <http://oaji.net/articles/2017/2258-1507793109.pdf>.
6. Коваль В. Забезпечення прав іноземців та осіб без громадянства в адміністративних справах про їх видворення за межі України. *Право України*. 2016. № 3. С. 269–276.
7. Козинець І. Г., Козинець О. Г. Права біженців в контексті прав людини в сучасному світі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, т. 2. С. 21–24. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2_2017/7.pdf.

8. Лушпiєнко Ю. Конституційно-правовий статус бiженцiв та внутрiшньо перемiщених осiб в Україні. *Пiдприємництво, господарство i право*. 2017. № 2. С. 188–193. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/2/37.pdf>.

9. Паньонко І. М., Коваль В. А. Працівники-iноземцi як особливі суб'єкти трудових правовiдносин. *Вiсник Нацiонального ун-ту «Львiв. полiтехнiка»*. 2017. № 850. С. 413–421. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5763/vnulpurn201685063.pdf>

10. Пушкiна О. В., Чебикiна Т. С. Правовий аналіз статусу бiженцiв та iноземних громадян в Україні. *Актуальні проблеми вiтчизняної юриспруденцiї*. 2017. № 2, т. 1. С. 35–38. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_1_2017/11.pdf

11. Руденко Л. Д. Механiзм притягнення до адмiнiстративної вiдповiдальностi iноземцiв та осiб без громадянства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 207–210. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2020/51.pdf.

12. Садовська О. М. Система конституційних принципiв правового статусу людини та громадянина в Україні. 2019. С. 75–79. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/24457/1/75-79.pdf>.

13. Фаловська І. М., Бисага Ю. М., Бисага Ю. Ю., Коцкулич В. В. Конституційний принцип рiвностi: правозастосовчi аспекти: монографiя. Ужгород: Видавничий дiм «Гельветика», 2018. 204 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Наукова бiблiотека Харкiвського нацiонального унiверситету внутрiшнiх справ. URL: <https://lib.univd.edu.ua/>

2. Нацiональна полiцiя. URL: <https://www.npu.gov.ua/>

3. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

5. Офіційний сайт Нацiональної бiблiотеки iменi Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

Тема № 6. Конституційні обов'язки громадян України

План роботи

1. Конституційні обов'язки як елемент основ правового статусу особи: поняття, ознаки, види.

2. Загальна характеристика конституційних обов'язкiв громадян України.

3. Сучасні тенденції конституційного регулювання обов'язкiв людини та громадянина в Україні.

Методичні вказівки

Перше питання плану вимагає формулювання визначення основних (конституційних) обов'язків, системного викладення їх сутнісних ознак та їх класифікації за різними критеріями, розкрити спосіб їх конституційного закріплення. Крім того, необхідно показати відмінність основних обов'язків від основних прав і свобод. Особливу увагу слід звернути на те, що на відміну від відкритого переліку основних прав перелік основних обов'язків є вичерпним і розширювальному тлумаченню не підлягає.

У відповіді на друге питання слід дати характеристику конституційних обов'язків громадян України. Вказати на їх системний характер та взаємозв'язок між правами громадянина та його обов'язками. Розкрити особливості реалізації обов'язків громадянина України окремими категоріями громадян.

Розкриваючи останнє питання теми необхідно простежити сучасні тенденції конституційного регулювання обов'язків людини та громадянина в Україні, зробити висновки щодо залежності об'єму обов'язків від об'єму прав.

Рекомендована література до теми № 6

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-XII (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
4. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
5. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
6. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
7. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
8. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
9. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
10. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Білоскурська О. Ступінь наукової розробки інституту конституційних обов'язків людини та громадянина в Україні. *Правова держава*. 2017. № 27. С. 28–32. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/233774>

2. Білоскурська О. В. Взаємозв'язок конституційних обов'язків та конституційної відповідальності. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 86-89.

3. Карманюк О. П. Реалізація юридичних обов'язків та їх вплив на правовий порядок. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 62-65.

4. Тунян Н. Т. Конституційні обов'язки людини та громадянина: поняття, юридична природа, генезис. URL: <http://intkonf.org/tunyan-nt-konstitutsiyni-obovyazki-lyudini-ta-gromadyaninaponyattyu-yuridichna-priroda-genezis-2/>

5. Худик А. М. Конституційний принцип встановлення податків і зборів виключно законами України. *Часопис Київського університету права*. 2020. Вип. 1. С. 126-131.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. URL: <https://lib.univd.edu.ua/>

2. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

3. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України. URL: <http://www.ombudsman.kiev.ua>

Тема № 7. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні

План роботи

1. «Національне питання» та етнонаціональна політика в Україні.
2. Титульна нація і національні меншини в Україні.
3. Поняття та зміст національно-культурної автономії.
4. Права та свободи національних меншин в Україні.
5. Механізм реалізації прав національностей в Україні.

Методичні вказівки

У межах даної теми слід розкрити сутність «національного питання», а також його особливості й шляхи вирішення в Україні.

Розкриваючи перше питання плану необхідно, насамперед, підкреслити багатонаціональний склад населення України та його причини. Варто наголосити на важливості цивілізованого вирішення національно-культурних проблем для розбудови України як демократичної, правової, соціальної держави, в якій людина, її права і свободи, честь і гідність визнаються найвищою соціальною цінністю. Має бути обґрунтована необхідність

державної етнонаціональної політики і виваженого підходу до вирішення питань, що виникають у цій сфері. Слід відзначити небезпечність розпалювання міжетнічної та расової ворожнечі, а також заборону таких діянь за чинним законодавством України.

Відповідь на друге питання плану має містити визначення титульної нації та національних меншин, а також критерії, за якими визначається належність до певної етнонаціональної групи. Необхідно звернути увагу на особливості реалізації принципу рівноправності у сфері міжнаціональних відносин, з'ясувати зміст понять «нація», «народ», «етнос», «національність» тощо.

Третє питання плану присвячене національно-культурній автономії як одному з ефективних засобів демократичного вирішення національного питання у полі етнічних державах. На підставі аналізу чинного законодавства слід розкрити зміст національно-культурної автономії, з'ясувати її спільні риси й відмінності порівняно з іншими видами конституційно-правової автономії.

Висвітлення четвертого питання плану передбачає розкриття змісту прав і свобод національних меншин в Україні. При цьому слід відзначити, які права і свободи визнаються за представниками національних меншин поряд з іншими громадянами України, а які мають виключний характер. Необхідно також з'ясувати, як спеціальні права національних меншин співвідносяться з конституційним принципом рівноправності.

Останнє питання плану пов'язане з визначенням механізму реалізації прав і свобод національних меншин. При цьому внутрішньодержавний механізм має розглядатися у тісному зв'язку з міжнародними механізмами, що діють у даній сфері, а юридичні та організаційні заходи – у зв'язку з матеріально-фінансовими та ідеологічно-виховними.

Рекомендована література до теми № 7

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.

3. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.

4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV (із змін.). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

5. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>

6. Про національні меншини (спільноти) України: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2827-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text>

7. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>

8. Рішення Конституційного Суду України за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) від 14 грудня 1999 р. № 10-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99>

9. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.

10. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.

11. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.

12. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.

13. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.

14. Конституційні засади сучасного державотворення: навч. посіб. у питаннях і відповідях. Харків: Право, 2017. 303 с.

15. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.

16. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Бучин М. А., Дутчак Х. І. Особливості формування та реалізації державної політики щодо захисту прав національних меншин (на прикладі України та Республіки Польща). *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки*. 2019. № 4. С. 68–73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdonnupn_2019_4_13/

2. Державна політика щодо захисту прав національних меншин: досвід країн Вишеградської групи / Колективна монографія. Львів. Видавництво «Сорока», 2019. 184 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/pages/2150/monografiyavyshegrad.pdf>

3. Єфімов О. М., Заєць В. А. Механізм реалізації прав і свобод національних меншин України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2018. Вип. 59. С. 517–523.

4. Карлова В. В. Державна мова як засіб формування національної свідомості українського суспільства. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej5/txts/07kvvsus.htm>

5. Коцур В. В. Національні меншини України в контексті суспільно-політичних трансформацій 90-х рр. XX ст. – поч. XXI ст.: монографія. Переяслав-Хмельницький, (Київ. обл.): Домбровська Я. М., 2019. 594 с.

6. Кресіна І. Етнокультурна автономія як політико-правовий інститут захисту прав національних меншин. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2020. Вип. 3–4 (99–100). С. 204–223. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/kresina_etnokulturna.pdf.

7. Мудрик Ю. Національна ідея як фактор консолідації українського суспільства. *Гілея*. 2019. Вип. 131 (4). URL: <https://www.en.gov.ua/aktualyno/nacionalyna-deya-yak-faktor-konsoldac-ukrainsykygo-susplystva>.

8. Мхітарян А. М. Конституційно-правові основи діяльності національно-культурних автономій в Україні. *Правова держава*. 2016. № 21. С. 287–290. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/339573.pdf>

9. Національні меншини України і медіа: до порозуміння через толерантність: посіб. для журналістів та журналісток / Д. Дуцик, М. Дворовий. 2019. URL: <https://rm.coe.int/national-minorities-of-ukraine-and-media-a5/16809c8a86>.

10. Ткаченко Є. В. Правовий захист прав етнічних та мовних меншин: навч. посіб. Київ: ФОП Голембовська О. О., 2018. 315 с.

11. Федунь О. В., Папіш Н. І. Політико-правові аспекти захисту прав національних меншин в Україні. *Political science*. Лютий 2016. № 2 (130). С. 15–21. URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/72-98-1-SM.pdf>

12. Чумак В. В. Правове регулювання захисту прав національних меншин: порівняльна характеристика національного та міжнародного законодавства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 66–74. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsv/03_2015/15chvvtmz.pdf

13. Явір В. Проблеми в сфері забезпечення прав національних меншин у контексті євроатлантичної інтеграції України. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2020. Вип. 3–4 (99–100). С. 50–63. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/yavir_problemy.pdf

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. URL: <https://lib.univd.edu.ua/>

2. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

3. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України. URL: <http://www.ombudsman.kiev.ua>

Тема № 8. Гарантії реалізації конституційних прав і свобод в Україні

План роботи

1. Поняття і система гарантій реалізації конституційних прав і свобод в Україні.
2. Загальні (загальносоціальні) гарантії конституційних прав і свобод.
3. Юридичні (матеріально-правові та процесуальні) гарантії реалізації конституційних прав і свобод.
4. Інституційні гарантії конституційних прав і свобод в Україні.
5. Міжнародно-правові гарантії прав людини і громадянина.

Методичні вказівки

У межах даної теми необхідно розкрити сутність і зміст гарантій реалізації основних прав і свобод як важливого елемента основ правового статусу людини і громадянина в Україні.

Насамперед слід визначити поняття гарантій реалізації основних прав і свобод, здійснити їх класифікацію за різними критеріями, навести приклади. Варто зауважити, що в конституційній державі неприпустимим є перекладення відповідальності за забезпечення основних прав і свобод на самих громадян. Держава, тим більш держава соціальна і правова, яка визнає найвищу соціальну цінність людини, зобов'язана відігравати провідну роль у створенні належних умов для безперешкодної реалізації проголошених прав і свобод людини і громадянина.

Відповідь на друге питання плану має полягати у розгорнутій характеристиці загальних гарантій конституційних прав і свобод. Для цього необхідно визначити поняття загальних (загальносоціальних) гарантій, здійснити їх класифікацію і розкрити зміст. Доречно зауважити, що рівень забезпеченості основних прав і свобод є історично зумовленим, змінюваним явищем. Відповідно, кожен новий етап розвитку суспільства підвищує «загальносоціальні стандарти» прав людини і громадянина.

У межах третього питання плану варто спинитися на тому, що таке юридичні гарантії прав і свобод людини і громадянина та як вони закріплені в чинній Конституції України та поточному законодавстві. Слід відзначити посилену увагу вітчизняного законодавця до кримінально-процесуальних гарантій основних прав і свобод.

Відповідаючи на четверте питання плану, необхідно розкрити роль і значення спеціалізованих державних органів, орієнтованих на забезпечення основних прав і свобод громадян, тобто так званих правозахисних державних інституцій. До таких органів в Україні належать Конституційний Суд, прокуратура і, звичайно, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Відповідь має ґрунтуватися на чинному законодавстві, що визначає статус цих органів, а також на рекомендованій науковій літературі. Доцільно розглянути функції та повноваження означених органів, особливості форм і методів, що використовуються ними для захисту основних прав людини.

Завершуючи роботу над темою, слід звернутися до міжнародно-правових механізмів захисту прав людини. При цьому доцільно виходити з конституційного припису про можливість особи звернутися за захистом своїх прав до міжнародних правозахисних установ після того, як вичерпано всі національні засоби захисту. Особлива увага має бути приділена ролі Європейського Суду з прав людини в міжнародному правозахисному механізмі.

Рекомендований перелік літератури до теми № 8

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
3. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12.02.2015 р. № 192-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/192-19>
4. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>
5. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
6. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
7. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
8. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
9. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
10. Конституційні засади сучасного державотворення: навч. посіб. у питаннях і відповідях. Харків: Право, 2017. 303 с.
11. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
12. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Афанасенко С.І. Конституційні гарантії прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 3. С. 3-5.
2. Гаврильців М. Т. Організаційно-правові гарантії конституційного права людини та громадянина на судовий захист у сфері публічних

правовідносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 22. С. 38-41.

3. Головатий С. П. Тріада європейських цінностей – верховенство права, демократія, права людини – як основа українського конституційного ладу. Ч. 3: Права людини (ст. 3 Конституції України). *Право України*. 2015. № 1. С. 13–90.

4. Державна політика щодо захисту прав національних меншин: досвід країн Вишеградської групи / Колективна монографія. Львів. Видавництво «Сорока», 2019. 184 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/pages/2150/monografiyavyshegrad.pdf>

5. Дешко Л. М. Конституційне право на звернення до міжнародних судових установ та міжнародних організацій: монографія. Ужгород, 2016. 486 с.

6. Дорофєєва В. І. Конституційні засади участі громадських об'єднань у системі захисту прав людини: Україна та зарубіжний досвід: дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2018. 232 с.

7. Коваленко В. Гарантії прав і свобод людини в Україні та шляхи їх удосконалення в контексті модернізації Конституції України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 57-65.

8. Коваленко В. Конституційний Суд України як ключова інституція в механізмі гарантій прав і свобод людини в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 2. С. 66-73.

9. Коцан-Олинець Ю. До питання про гарантії прав і свобод людини та громадянина: сучасне теоретико-правове узагальнення. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 2. С. 12-16.

10. Кузьменко Я. П. Загальна характеристика юридичних гарантій права людини на життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. Вип. 29. С. 27-32.

11. Лазарева М. Д. Стан забезпечення прав людини в Україні на сучасному етапі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 51-53. URL: http://lsey.org.ua/1_2020/13.pdf

12. Максимович Р. О. Нормативно-правові гарантії соціально-економічних прав і свобод людини та громадянина в Україні: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 35. Ч. II, т. 1. С. 113-117.

13. Марцеляк О. В. Місце Конституційного Суду України в конституційно-правовому механізмі забезпечення прав і свобод людини. *Публічне право*. 2018. Спец. вип. С. 129-132.

14. Осауленко С. В. Гарантії права громадян на свободу об'єднання у політичні партії. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 4. С. 34-42.

15. Остапенко В. В. Гарантії суб'єктивних прав і свобод як елемент правового статусу людини і громадянина. *Теорія і практика правознавства*. 2018. Вип. 1 (13). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2018_1_7.

16. Остапенко В. В. Судові гарантії конституційних прав людини: порівняльно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 241 с.

17. Остапенко В. В. Щодо деяких проблем реалізації права на конституційну скаргу. *Принципи сучасного конституціоналізму та Основний Закон України. IX Тодиківські читання*: зб. тез наук. повідом. міжнар. наук. конф. (4–5 листоп. 2016 р.) / за заг. ред. проф. А. П. Гетьмана; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2016. С. 221-223.

18. Речицький В. В. Конституційне АБВ. Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2016. 408 с.

19. Федунь О. В., Папіш Н. І. Політико-правові аспекти захисту прав національних меншин в Україні. *Political science*. Лютий 2016. № 2 (130). С. 15-21.

20. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: наук.-метод. посіб. для суддів. 2-ге вид. випр., допов. Київ, 2015. 208 с.

21. Юзефів А. Р. Конституційні гарантії забезпечення прав і свобод людини. *Порівняльне аналітичне право*. 2018. № 1. С. 74-77.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Європейський суд з прав людини. URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/ukr&c>

2. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. URL: <https://lib.univd.edu.ua/>

3. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

5. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України. URL: <http://www.ombudsman.kiev.ua>

6. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні» за 2021 рік. URL: https://dpsu.gov.ua/upload/zvit_za_2021.pdf

Тема № 9. Національна поліція в механізмі забезпечення конституційних прав і свобод громадян України

План роботи

1. Основні права та свободи громадян як об'єкт діяльності Національної поліції України.

2. Завдання та функції поліції щодо забезпечення основних прав і свобод громадян України.

3. Форми та методи діяльності Національної поліції щодо забезпечення основних прав і свобод громадян України.

4. Дотримання поліцією України міжнародних стандартів щодо юридичного забезпечення основних прав в свобод людини та громадянина в Україні.

5. Проблеми вдосконалення та розвитку органів внутрішніх справ в аспекті забезпечення основних прав і свобод громадян України.

Методичні вказівки

У межах даної теми має бути розкрита роль Національної поліції у загальному механізмі забезпечення основних прав і свобод громадян України, визначена їх багатогранна діяльність у цій сфері.

Розпочати роботу слід із визначення сутності та властивостей основних прав і свобод людини, їх розмаїття та місця у повсякденній діяльності правоохоронних органів. Необхідно відзначити пріоритетне місце забезпечення прав і свобод людини і громадянина серед цілей правозабезпечувальної діяльності поліції й багатогранність діяльності підрозділів поліції України у цій сфері.

Відповідь на друге питання плану повинна містити розгорнуту характеристику нормативної основи правозабезпечувальної діяльності поліції. Особливу увагу слід звернути на вихідні положення Закону України «Про Національну поліцію» та їх значення в сучасних умовах.

Третє питання плану має містити аналіз організаційних і правових форм діяльності поліції щодо забезпечення прав і свобод громадян. Бажано здійснити класифікацію цих форм та розкрити їх зміст і правову основу. Обов'язково слід звернути увагу на організаційно-правові та соціально-психологічні методи діяльності поліції у цій сфері.

У відповіді на четверте питання плану необхідно здійснити комплексну оцінку діяльності поліції України та її підрозділів щодо забезпечення основних прав і свобод громадян з точки зору міжнародно-правових стандартів. Необхідно розкрити основний зміст цих стандартів, їхній гуманістичний потенціал та важливість для поступального розвитку України на шляху до євроінтеграції та розбудови демократичної, правової держави.

У заключному питанні плану необхідно зупинити увагу на найбільш суттєвих проблемах й недоліках у діяльності поліції України щодо забезпечення основних прав і свобод громадян, з'ясувати їх причини та запропонувати шляхи подолання та удосконалення діяльності поліції у цій сфері.

Рекомендований перелік літератури до теми № 9

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. *Урядовий кур'єр* від 10 грудня 2008 р. № 232.

3. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку 1979 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_282.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_043
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_042
6. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
7. Дотримання прав людини в правоохоронній діяльності: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 319 с.
8. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
9. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
10. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
11. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
12. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навчальний посібник. Дніпро: ДДУВС, 2019. 184 с.
13. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
14. Разметаєва Ю. С. Доктрина та практика захисту прав людини: навч. посібник. Київ: ФОП Голембовська О. О., 2018. 364 с.
15. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Бакумов О. С. Інституціоналізація правоохоронної функції держави як напрям підвищення відповідальності держави перед людиною та суспільством в умовах сучасної України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 5, т. 1. С. 45–52. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2019/5/tom_1/7.pdf
2. Біліченко В. В. Забезпечення національною поліцією України прав і свобод людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2016. Вип. 40. Т. 1. С. 134-137.
3. Біліченко В.В. Міжнародні стандарти щодо захисту ключових прав та свобод людини в діяльності правоохоронних органів України. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2020. Т. 27. С. 29-35.
4. Боняк В. О. Органи охорони правопорядку України в сучасному вимірі: конституційно-правовий аспект: монограф. Дніпропетровськ: Ліра, 2015. 372 с.

5. Вітик Ю. Дотримання прав і свобод людини: принцип діяльності Національної поліції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 116-121. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/5/20.pdf>
6. Гудзь Т. І. Досвід організації та діяльності місцевої міліції (муніципальної поліції) в Україні. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2013. № 1062. Вип. 14. С. 222-225.
7. Гудзь Т. І. Муніципальна поліція як форма реалізації правоохоронної функції місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Харків, 2012. 20 с.
8. Гурковський М. П., Єсімов С. С. Основні форми та методи діяльності поліції у сфері забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 171-186.
9. Деркач А. Міжнародно-правові стандарти захисту прав людини та їх відображення в Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 124-127.
10. Дмитрик Р. В. Зарубіжний досвід діяльності поліцейських та можливості його використання в Україні. *Юридична наука*. 2019. № 11. С. 210-216.
11. Коваленко В. Механізм захисту прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. Т. 19, № 1. С. 81-87. URL: <https://ojs.naiaiu.kiev.ua/index.php/lawjournal/article/view/1212>.
12. Колесник Я. В. Поняття та класифікація принципів реалізації правоохоронної функції держави органами Національної поліції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 4. С. 156–162.
13. Кононець В. П., Циб І. С. Національна поліція, як основний суб'єкт забезпечення охорони прав і свобод людини. *Юридичний Вісник. Повітряне і космічне право*. 2016. № 3. С. 73-78.
14. Куба Н., Тополевський Р. Система оцінки ефективності роботи національної поліції. *Права людини в Україні. Інформаційний портал*. 2016. URL: <http://khp.org/index.php?id=1455530110>
15. Лящук Р. М. Методи переконання та примусу в адміністративній діяльності правоохоронних органів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 148–150.
16. Миронюк Р. Громадський контроль за діяльністю поліції: монограф. Дніпро, 2020. 134 с. URL: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3953/1/Монографія_Громадський_%20контроль_Миронюк%20Р.В.%2B%2B.pdf
17. Могілевська Л. Форми діяльності національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 128-132.
18. Моніторинг викликів урядуванню в секторі безпеки України // Матеріали другої міжнародної конференції «Урядування в секторі безпеки: роль демократичних інститутів і кращі міжнародні практики» (Київ, 16-17

березня 2016 р.). URL: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/DCAF_Conference_Proceedings-2-UKR.pdf

19. Права людини в діяльності поліції: практичний посібник. Київ, НАВС. 2016. 79 с. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/12804.pdf>

20. Права людини в діяльності української поліції – 2017. Аналітичний звіт / За заг. ред. Крапивіна Є. О. К.: Софія-А, 2018 р. 208 с.

21. Танько А. Стратегічні завдання та форми діяльності органів Національної поліції України як суб'єкта реалізації державної політики у сфері забезпечення прав і свобод людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 199-205. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9523>.

22. Федчишин. А. Діяльність Національної поліції щодо захисту прав і свобод людини: сучасний стан, проблеми та перспективи в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 4 (20). С. 311-316. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/38421/1/Федчишин.pdf>

23. Циганенко А. А. Напрямки удосконалення діяльності Національної поліції щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина. *Правова держава*. 2019. № 35. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:6y_-TCGCi1AJ:pd.onu.edu.ua/article/view/181341/182827+&cd=4&hl=ru&ct=clnk&gl=ua

24. Швець Д. В. Захист прав і свобод людини та громадянина – пріоритет діяльності Національної поліції України // Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми: тези доп. круглого столу (Харків, 27 жовт. 2017 р.) / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС. С. 13-15.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. URL: <https://lib.univd.edu.ua/>

2. Національна поліція. URL: <https://www.npu.gov.ua/>

3. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

5. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

Тема № 10. Виборча система України

План роботи

1. Поняття, сутність та соціальне призначення виборів в Україні. Види виборів.
2. Конституційно-правове регулювання виборів в Україні.
3. Виборче право в Україні.

4. Поняття виборчої системи. Види виборчих систем.
5. Виборчий процес в Україні.

Методичні вказівки

Відповідь на перше питання плану має розпочинатися з визначення поняття виборів в Україні, їх сутнісних рис і відмінностей від інших форм безпосередньої демократії. Слід охарактеризувати соціальне призначення виборів для України як правової, демократичної держави, проаналізувати їх функції, позитивні та негативні риси.

Розглядаючи друге питання необхідно звернути увагу на правове регулювання виборів в Україні, дати характеристику відповідних конституційних норм і виборчих законів, які присвячені виборчому процесу.

Відповідь на третє питання передбачає характеристику поняття виборчого права в об'єктивному та суб'єктивному значенні, детальний аналіз принципів виборчого права в Україні. При цьому, принципи виборчого права слід розглядати з точки зору конституційно-правової теорії та чинного виборчого законодавства. Слід відмежувати поняття «принципи виборчого права» від суміжних понять, зокрема від таких, як «принципи виборчої системи» та «принципи виборчого процесу».

При відповіді на четверте питання необхідно розкрити поняття виборчої системи у вузькому і широкому сенсі слова, визначити види виборчих систем і принципи, які лежать в основі мажоритарної, пропорційної та змішаної виборчих систем, з'ясувати переваги та недоліки кожної з них. Крім цього, користуючись Виборчим кодексом слід проаналізувати всі види виборчих систем, які використовуються на загальнодержавних та місцевих виборах в Україні.

Останнє питання плану слід розкривати, спираючись на положення Виборчого кодексу. Необхідно проаналізувати зміст кожної із стадій виборчого процесу в Україні; при цьому варто звернути увагу на відмінності стадій виборчого процесу залежно від виду виборів (президентські, парламентські, місцеві), а також на логічний зв'язок між стадіями і на склад їх учасників.

Рекомендований перелік літератури до теми № 10

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>
3. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 р. № 1932-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-15/page2>
4. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.

5. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
6. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
7. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
8. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
9. Нестерович В. Ф. Виборче право України: підручник. Київ: Ліра-К, 2017. 503 с.
10. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
11. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Агітація та висвітлення виборчої кампанії в медіа: підсумки виборів Президента 2019 // Центр демократії та верховенства права: сайт. 14.05.2019. URL: <https://cedem.org.ua/news/vybory-2019-pidsumky-media/>
2. Бакумов О. С. Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації: монографія. Харків: Право, 2015. 248 с.
3. Бернацький Б. Позбавлення та обмеження активного виборчого права у контексті міжнародних виборчих стандартів та демократичних принципів. *Український часопис міжнародного права*. 2016. № 3. С. 67-76.
4. Богуш Д. 10 секретів політичних кампаній: навчальний посібник. Київ: Видавництво «Березовська», 2017. 168 с.
5. Вітюк Д. Л., Павлюх О. А. Вибори як форма безпосередньої демократії: теоретико-правовий аспект. *Альманах права*. 2019. Вип. 10. С. 115-121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap_2019_10_25.
6. Галіахметов І. А. Виборчий процес місцевих виборів як складова муніципально-правового режиму. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2016. № 2 (34). С. 56-61.
7. Гудзь Л., Гудзь Т. Принцип загального виборчого права: міжнародні стандарти та перспективи законодавчої реалізації в Україні. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2020. С. 30-39. URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/16370/>
8. Євграфова Є. П., Євграфов П. Б. Виборче право – складова конституційного процесу. *Конституція і виборчий процес в Україні*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25 черв. 2015 р.) / наук. ред. Ю. С. Шемшученко; упор. Н. М. Пархоменко, М. Скубішевські. Київ: Юридична думка, 2015. С. 119-124.

9. Кафарський В. Виборча система України за критеріями демократії і права. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 50. С. 64-73.
10. Ключковський Ю. Б. Персоніфікований чи політичний вибір: для чого Україні відкриті списки кандидатів. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2015. Вип. 68. С. 113-122.
11. Ключковський Ю. Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: Ваіте, 2018. 908 с.
12. Ключковський Ю. Б. Співвідношення інформаційного забезпечення виборів та передвиборної агітації в аспекті принципу вільних виборів. *Виборче право України в контексті європейських демократичних стандартів: тези доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 26-27 трав. 2016 р.)*. Київ: Стилос, 2016. С. 14-27.
13. Коломієць Ю. М., Гудзь Л. В. Правопорушення на виборах в Україні та шляхи їх подолання. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. 2019. № 6 (46). С. 51-54.
14. Лешанич М. Особливості формування виборчої системи України (1991–2014 рр.). *Регіональні студії*. 2018. № 12. С. 18-25.
15. Марцеляк О. В. Передвиборна агітація: до питання сучасного доктринального розуміння. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2018. Вип. 51. Т. 1. С. 27-32.
16. Марцеляк О. В., Марцеляк С. М. Правова природа й види цензів у виборчому праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія Право. Вип. 33. Т. 1. С. 79-93.
17. Марцеляк С. М. Обмеження щодо ведення передвиборної агітації на виборах народних депутатів України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 74-78.
18. Мохончук Б. С. Вплив норм «м'якого права» на формування демократичної виборчої системи. *Форум права*. 2017. № 1. С. 127-135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_1_24
19. Нестерович В. Ф. Зміст та структура суб'єктивного виборчого права в Україні. *Вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спец. вип. № 3. С. 163-169.
20. Осадчук К. Щодо поняття та природи виборчого права: загальнотеоретичне дослідження. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2015. August 2015. С. 25-28.
21. Ярмоленко О. В. Правове регулювання інформаційного забезпечення виборів. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Т. 30 (69). № 3. С. 36-44.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043

3. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. URL: <https://lib.univd.edu.ua/>

4. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

5. Центральна виборча комісія. URL: <https://www.cvk.gov.ua/actualna-informaciya/vibori-deputativ-silskih-selishhnih-miskih-rad-teritorialnih-gromad-z-kilkistyu-vibortsiv-do-10-tisyach.html>

Тема № 11. Конституційно-правовий статус медіа в Україні

План роботи

1. Поняття інформації. Інформаційна політика в Україні.
2. Види та галузі інформації в Україні. Джерела інформації. Порядок доступу до інформації.
3. Конституційно-правовий статус медіа в Україні. Відповідальність за порушення законодавства у сфері медіа в Україні.
4. Особливості правового регулювання діяльності медіа в умовах збройної агресії.

Методичні вказівки

При розгляді першого питання необхідно з'ясувати зміст кожного з визначень інформації, які містяться у чинному законодавстві. Крім того, необхідно визначити, що представляє собою інформаційна політика в Україні на сучасному етапі, а також охарактеризувати її головні напрями.

При відповіді на друге питання слід розглянути основні галузі інформації, а також охарактеризувати види інформації згідно з чинним законодавством. Також необхідно сформулювати визначення джерел інформації, охарактеризувати документ – як основне джерело в інформаційних відносинах. При цьому слід мати на увазі, що для кожного виду інформації характерний власний набір джерел. Слід навести перелік режимів доступу до інформації та розкрити їх зміст, ілюструючи свою відповідь посиланнями на чинний Закон України «Про інформацію» 1992 р. Водночас варто пам'ятати, що критерії віднесення інформації до таємної, порядок її обігу та захисту врегульовано Законом України «Про державну таємницю», в якому даються поняття «державна таємниця», «ступінь секретності», «сфери інформації», «строки затаювання інформації» тощо.

При відповіді на третє питання необхідно визначити, що являють собою медіа (засіб масової інформації), розкрити їх характерні риси, а також принципи діяльності та основні завдання державної політики у цій сфері. На основі чинного законодавства слід охарактеризувати сервіси та суб'єктів у

сфері медіа. Окрема увага має бути приділена видам публічних аудіовізуальних медіа в Україні, особливостям їх функціонування.

Щодо відповідальності за порушення законодавства у сфері медіа в Україні, то тут необхідно визначити хто та на яких засадах здійснює нагляд та контроль за дотриманням законодавства у сфері медіа в Україні, а також розкрити зміст заходів реагування на порушення законодавства у сфері медіа.

Четверте питання теми передбачає аналіз функціонування медіа в Україні в умовах збройної агресії. Необхідно визначити обмеження щодо змісту інформації у медіа, пов'язані зі збройною агресією; проаналізувати особливості регулювання діяльності у сфері медіа на територіях з особливим режимом мовлення та на тимчасово окупованих територіях. Окремо слід зупинитись на медіа Міністерства оборони України.

Рекомендований перелік літератури до теми № 11

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855-XII (в ред. Закону від 21 вересня 1999 р. № 1079-XIV) (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>
3. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
4. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI (із змін.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>
5. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII (в ред. Закону від 13 січня 2011 р. № 2938-VI) (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
6. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>
7. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
8. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
9. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
10. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
11. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
12. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Аксьонова Н. Дослідження впливу мас-медіа в умовах інформаційної війни. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2017. Вип. 48. С. 480-493. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2017_48_37.
2. Березовська І. Р., Русак Д. М. Державна інформаційна політика України та основні напрями її вдосконалення. *International relations, part «Economic sciences»*. 2014. № 4. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/viewFile/2488/2219
3. Богуш Л.А. Роль засобів масової інформації у висвітленні збройних конфліктів у світі: теоретичний підхід. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32 (71). № 4, ч. 3. С. 291-295.
4. Гудзь Т. І. Принцип вільного руху інформації як основний принцип європейської аудіовізуальної політики // Протидія кіберзагрозам та торгівлі людьми: тези доп. міжнарод. наук.-практ. конф. (Харків, 26 лист. 2019 р.). Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС. С. 305-308. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/26_11_2019/pdf/97.pdf
5. Іванченко Ю. М. Сутність, головні напрями та способи державної інформаційної політики в Україні. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/philo/05ijmipu.pdf>
6. Калініченко Б. М. Роль засобів масової інформації у політичній стратегії інформаційного суспільства. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Сер. 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2019. Вип. 25. С. 53–57.
7. Калініченко Б. М. Формування громадської думки як чинник забезпечення успіху в інформаційній війні. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Сер. 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2020. Вип. 27. С. 69–74.
8. Литвиненко О. Роль засобів масової комунікації в консолідації українського суспільства. *Українознавство*. 2016. № 1 (18). С. 37-39.
9. Полотнянко О. Захист права на доступ до інформації – виклики сьогодення. *Національна Асоціація Адвокатів України*. 25.03.2020. URL: <https://unba.org.ua/publications/print/5376-zahist-prava-na-dostup-do-informacii-vikliki-s-ogodennya.html>
10. Регулювання діяльності медіа в умовах збройної агресії за новим законом про медіа. *Інститут масової інформації*: сайт. 06.02.2023. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/regulyuvannya-diyalnosti-media-v-umovah-zbrojnoyi-agresiyi-za-novym-zakonom-pro-media-i50562>
11. Рубан А.О. Сучасні інформаційні комунікації та їх вплив на масову політичну свідомість і здоров'я людини. *Young Scientist*. September, 2017. № 9.1 (49.1). С. 143-147.

12. Саморегуляція українських медіа під час дії воєнного стану в Україні. З досвіду роботи Комісії з журналістської етики: Аналітично-довідковий збірник / За заг. ред. Л. Кузьменко, Л. Куш, М. Дворового, О. Погорелова. К.: Комісія з журналістської етики, 2022. 90 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Європейський суд з прав людини. URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/ukr&c>
2. Інститут масової інформації. URL: <https://imi.org.ua/>
3. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. URL: <https://lib.univd.edu.ua/>
4. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Міністерства юстиції. URL: <https://minjust.gov.ua/>
6. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

Тема № 12. Референдум як конституційна форма безпосередньої демократії в Україні

План роботи

1. Поняття та юридична природа референдуму. Роль референдуму в здійсненні народовладдя в Україні.
2. Види та предмет референдумів в Україні.
3. Порядок підготовки і проведення референдумів в Україні.
4. Юридичні наслідки проведення референдумів.

Методичні вказівки

У межах даної теми необхідно розкрити сутність та юридичну природу референдуму як вищої форми безпосередньої демократії в Україні, з'ясувати його значення для реалізації народного суверенітету.

Розкриваючи перше питання плану, необхідно навести визначення референдуму, що містяться в чинному законодавстві та науковій літературі, з'ясувати його відмінність від інших форм безпосередньої демократії. Важливо акцентувати увагу на тому, чому саме референдум вважається найвищою формою безпосередньої демократії та в чому полягає його значення для розвитку демократичних процесів у нашій державі.

Відповідь на друге питання плану передбачає здійснення класифікації референдумів за різними критеріями, з'ясування кола питань, які можуть бути предметом того чи іншого виду референдумів. При цьому важливо акцентувати увагу на тому, що визнання народу сувереном не означає його можливості вирішувати будь-яке питання шляхом референдуму. Необхідно аргументувати, чому деякі питання за чинною Конституцією та Законом «Про всеукраїнський референдум» виведено за межі референдумів, а деякі, навпаки, можуть бути вирішені тільки референдумом.

Третє питання плану передбачає з'ясування змісту та послідовності основних стадій референдарного процесу. При цьому слід звернути увагу на процедуру ініціювання та призначення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою та референдуму щодо внесення змін до Конституції України. Необхідно також розкрити роль комісій з підготовки і проведення референдуму в референдарному процесі, порядок їх формування та діяльності, функції та компетенцію. Варто також відзначити, що існує декілька досить важливих моментів, які істотно відрізняють цей процес від виборчого процесу.

Заключне питання плану передбачає з'ясування того, які юридичні наслідки тягне за собою проведення референдуму, зокрема: в якому випадку референдум визнається таким, що відбувся; скільки потрібно голосів для схвалення рішення; яким чином змінюється закон, прийнятий референдумом тощо. Особливу увагу слід звернути на відмінність юридичних наслідків нормативного і консультативного референдумів.

Рекомендований перелік літератури до теми № 12

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про всеукраїнський референдум: Закон України від 26.01.2021 р. № 1135-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text>
3. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 р. № 1932-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-15/page2>
4. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
5. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
6. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
7. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
8. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
9. Нестерович В. Ф. Виборче право України: підручник. Київ: Ліра-К, 2017. 503 с.
10. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
11. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Бакумов О. С. Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації: монографія. Харків: Право, 2015. 248 с.

2. Бучинська А. Й. Роль місцевого референдуму в діяльності територіальних громад України та Польщі. *Наукові читання*. 2017. С. 31–35.

3. Заворотченко Т. М. Конституційно-правові основи використання зарубіжного досвіду при охороні і захисті виборчих прав громадян. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 3. С. 24–27. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2019/8.pdf.

4. Закірова С. Референдум як інструмент прямої демократії: міжнародний досвід і корисні уроки для України. *Громадська думка про правотворення*. 2019. № 10 (175). С. 4–13. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2019/10.pdf>.

5. Ключковський Ю. Референдум у системі державного режиму представницької демократії. *Право України*. 2019. № 10. С. 95–112. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7cde1e5a-a8b9-448f-b172-17cc9ce5d9dd/content>

6. Маркітантов В., Нечитайло В. Референдум як форма прямої демократії: зарубіжний і вітчизняний досвід. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2015. Вип. 27. С. 69–74. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/28402/1/012-069-074.pdf>.

7. Михайлов М. Класифікація типових та нетипових форм безпосередньої демократії. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 127–131. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/10/27.pdf>

8. Нестерович В. Ф. Поняття й види народного вето в контексті сучасних конституційно-правових трансформацій. *Право і суспільство*. 2016. № 3. С. 27–33. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/3_2016/part_1/8.pdf

9. Шутова О. С., Овсієнко К. С. Інститут референдуму в демократичних державах: позитивні і негативні аспекти. *Правова позиція*. 2020. № 3 (28). URL:

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:rvfd2NTTFaoJ:legalposition.umsf.in.ua/archive/2020/3/14.pdf+&cd=6&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043

3. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. URL: <https://lib.univd.edu.ua/>

4. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

Тема № 13. Конституційно-правовий статус Верховної Ради України

План роботи

1. Верховна Рада України в системі вищих органів державної влади України.
2. Структура та порядок формування Верховної Ради України.
3. Функції та повноваження Верховної Ради України.
4. Порядок роботи Верховної Ради України.
5. Акти Верховної Ради України.

Методичні вказівки

При відповіді на перше питання на основі аналізу Конституції України, законодавчих актів та наукової літератури необхідно показати роль і місце Верховної Ради України в системі поділу влад, проаналізувати взаємовідносини Верховної Ради з іншими владними структурами.

Відповідь на друге питання передбачає аналіз відповідних положень Виборчого кодексу України, а також чинних положень Закону України «Про вибори народних депутатів України». Слід вказати види виборів народних депутатів, за якою виборчою системою вони проводяться, які вимоги висуваються до кандидатів, хто має право висувати кандидатів у народні депутати тощо. Крім того, необхідно визначити перелік структурних підрозділів Верховної Ради України, коротко характеризуючи статус і призначення кожного з них. Особливу увагу слід приділити визначенню функціонального механізму Верховної Ради України.

Висвітлення третього питання плану передбачає визначення прерогативних, предметних та інструментальних функцій Верховної Ради України, а також похідних від них повноважень. При цьому варто звернутися не лише до Конституції України, але й до галузевого законодавства.

Розкриваючи четверте питання теми необхідно з'ясувати порядок роботи Верховної Ради України, форми та методи її діяльності.

При відповіді на останнє питання необхідно вказати, які акти приймає Верховна Рада України та охарактеризувати їх. Варто пам'ятати, що існують такі акти Верховної Ради України, як: закон (нормативно-правовий акт, що приймається органом законодавчої влади чи безпосередньо народом з дотриманням вимог законодавчої процедури, який має вищу юридичну силу та регулює найважливіші суспільні відносини переважно загального характеру), постанова (акт, за допомогою якого парламент оформлює свої дії щодо самоорганізації), заяви та звернення (акти ненормативного характеру, що містять заклики до парламентів та вищих органів інших країн), декларація (акт, який у загальній, принциповій формі передає властивості конституційно-правового регулювання, виражає наміри та зобов'язання учасників правових відносин) тощо.

Рекомендований перелік літератури до теми № 13

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX (із змін). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>
3. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17 листопада 2011 р. № 4061-VI (із змін). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>
4. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 р. № 116/95-ВР (в ред. Закону від 22 грудня 2005 р. № 3277-IV) (із змін). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр>
5. Про Рахункову палату: Закон України від 2 липня 2015 р. № 576-VIII (із змін). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/576-19>
6. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>
7. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII (в ред. Закону від 22 березня 2001 р. № 2328-III) (із змін). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>
8. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР (із змін). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>
9. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
10. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
11. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
12. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
13. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
14. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
15. Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
16. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Азаренко Т. Парламентський бікамералізм та адміністративно-територіальна реформа. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 171-174.

2. Ал-Зухайрі А. І. Сучасний парламентаризм як фактор становлення демократичної політичної системи: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Чернівці, 2017. 20 с.

3. Бакумов О. Відповідальність Парламенту України в системі юридичної відповідальності держави: конституційно-правовий аналіз. *Право України*. 2019. № 7. С. 198–217.

4. Бакумов О. С. До питання про якість законів у контексті відповідальності парламенту. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. Республіка Молдова, August 2019. Nr. 4 (38). С. 25–31. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/4/part_1/5.pdf

5. Берназюк І. М. Проблема визначення поняття угоди про утворення коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 22–25. URL: http://lsej.org.ua/1_2017/6.pdf

6. Болдирєв С. В. Місце Верховної Ради України в системі органів державної влади. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 30. С. 3–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dbms_2015_30_3.

7. Гончар В. Передумови становлення парламентаризму в незалежній Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 2. С. 27–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2016_2_5.

8. Гончар В. Становлення парламентаризму: досвід Великобританії для України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 3 (34). С. 12–16. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2017/2017_03\(34\)/4.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2017/2017_03(34)/4.pdf)

9. Грицай І. О. Загальнотеоретичний аналіз гендерного збалансування в національних парламентах. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 6. С. 3–7. URL: <https://er.dduvs.in.ua/xmlui/handle/123456789/2073>

10. Динник І. П. Криза парламентаризму в сучасній Україні та шляхи її подолання. *Державно-управлінські студії*. 2017. № 1. URL: <http://studio.ipk.edu.ua/kryza-parlamentaryzmu-v-suchasniy-ukr/>.

11. Желих Н. М. Повноважність Верховної Ради України як необхідна умова здійснення її конституційних повноважень. *Юридичний електронний журнал*. 2018. № 4. С. 13–15. URL: http://lsej.org.ua/4_2018/4_2018.pdf

12. Зозуля О. І. Поняття та ознаки принципів діяльності комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 38 (1). С. 46–50.

13. Зозуля О. І. Розробка та попередній розгляд законопроектів у комітетах Верховної Ради України. *Форум права*. 2018. № 1. С. 57–65. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2018_1_10.pdf (DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1238940>).

14. Зозуля О. І. Критерії та принципи формування персонального складу комітетів Верховної Ради України. *Форум права*. 2019. № 2. С. 36–44. URL: http://forumprava.pp.ua/files/036-044-2019-2-FP-Zozulia_6.pdf

15. Ірклієнко А. І. Двопалатний парламент в умовах формування конституційної демократії. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 136–139.

16.Кунець І. Ю. Конституційне регулювання правового статусу парламентських комітетів та/або комісій на прикладі України та зарубіжних країн. *Юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 71-76.

17.Лихачов Н. С. Класифікація парламентських процедур Верховної Ради України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 43 (1). С. 67-72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_43%281%29__18.

18.Пеньковська Н. К. Парламентські коаліції у процесі демократизації урядування в Україні: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Одеса, 2015. 20 с.

19.Пустовіт Ж. М. Співвідношення функцій Верховної Ради України з функціями інших вищих органів державної влади. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 109-113.

20.Різник С. Про нез'ясоване питання конституційності актів парламенту, прийнятих в умовах Революції Гідності. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 58-66.

21.Стопченко М. І. Конституційно-правовий статус голови парламенту в Україні та зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.

22.Сурай І. Г., Гончар В. В. Сутнісні ознаки сучасного парламентаризму. *Актуальні проблеми державного управління*. 2016. № 1 (49). С. 1-5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2016_1_22.

23.Сурай І., Караченцева Н. Чинники якості законодавчої діяльності в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 1 (28). С. 54-60. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2016/2016_01\(28\)/9.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2016/2016_01(28)/9.pdf)

24.Чалих С. Вектори діяльності апарату Верховної Ради України. *Public Administration and Local Government*. 2019. Issue 2(41). С. 129-135.

25.Шаповал В. Парламент: організаційні характеристики. *Право України*. 2015. № 4. С. 120-138.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. url: <https://lib.univd.edu.ua/>

2. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

3. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

4. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

Тема № 14. Конституційно-правовий статус народних депутатів України

План роботи

1. Загальна характеристика мандату народних депутатів України, основні принципи їх діяльності.

2. Права народного депутата України.
3. Обов'язки народних депутатів України.
4. Основні гарантії депутатської діяльності.

Методичні вказівки

У межах даної теми слід розкрити сутність і зміст конституційно-правового статусу народних депутатів України як повноважних представників Українського народу у Верховній Раді України.

Відповідь на перше питання передбачає загальну характеристику мандату народних депутатів України згідно із Законом України «Про статус народного депутата України». Необхідно визначити особливості мандату народних депутатів України, а також розкрити зміст принципів діяльності народних депутатів України. Особливу увагу слід звернути на принцип несумісності депутатського мандату з іншими видами діяльності. Слід також розглянути підстави і порядок дострокового припинення депутатських повноважень.

При відповіді на друге питання необхідно з'ясувати, якими правами користуються народні депутати України. При цьому окремо слід зупинитись на правах, які мають народні депутати України у Верховній Раді України; права народного депутата України у взаємовідносинах із органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, об'єднаннями громадян України та іноземних держав; права народного депутата України у взаємовідносинах із засобами масової інформації, на забезпечення інформацією та на її використання. Окрему увагу необхідно приділити праву народних депутатів щодо направлення депутатського запиту та депутатського звернення.

Аналогічно слід підходити й до викладення питання про основні обов'язки народних депутатів України.

При відповіді на останнє питання теми необхідно пам'ятати, що систему гарантій депутатської діяльності складають заходи щодо забезпечення успішного здійснення депутатами своїх повноважень. Необхідно розкрити зміст юридичних, організаційних, інформаційних, соціально-економічних і трудових гарантій народних депутатів України.

Рекомендований перелік літератури до теми № 14

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX (із змін). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>
3. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 р. № 116/95-ВР (в ред. Закону від 22 грудня 2005 р. № 3277-IV) (із змін). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр>
4. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>

5. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII (в ред. Закону від 22 березня 2001 р. № 2328-III) (із змін). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>

6. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.

7. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.

8. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.

9. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.

10. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.

11. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.

12. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.

13. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Гандзюк А. М. Механізми забезпечення стабільності депутатських фракцій: порівняльний аспект. *Державне будівництво*. 2016. № 1. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2016-1/doc/1/06.pdf>.

2. Гецько В. В. Правові позиції Конституційного Суду України з питань конституційно-правової відповідальності депутатів. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 67-72.

3. Гошовська В. А. Парламентаризм: підручник /авт. кол.; за заг. ред. В. А. Гошовської. К.: НАДУ. 2016. 672 с.

4. Динник І. П. Депутатська етика для парламентарів: європейський досвід та Україна. *Економіка та держава. Серія державне управління*. 2017. № 2. С. 12-15.

5. Діяльність народного депутата України у Верховній Раді України: Посібник для народних депутатів України / Лінецький С. В., Крижанівський В. П., Крук О. І. К.: Друкарський дім Олега Федорова, 2019. 104 с.

6. Желих Н. М. Повноважність Верховної Ради України як необхідна умова здійснення її конституційних повноважень. *Юридичний електронний журнал*. 2018. № 4. С. 13-15. URL: http://lsey.org.ua/4_2018/4_2018.pdf

7. Зозуля О. І. Критерії та принципи формування персонального складу комітетів Верховної Ради України. *Форум права*. 2019. № 2. С. 36-44. URL: http://forumprava.pp.ua/files/036-044-2019-2-FP-Zozulia_6.pdf

8. Кисельова О. І., Фащук Т. В. Забезпечення правопорядку у парламенті та дисципліни представників депутатського корпусу: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2013. № 1 (7). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13koitzd.pdf>

9. Левенець А. В. Щодо проблеми розширення підстав дострокового припинення повноважень народних депутатів в Україні // Матеріали 74-ї звіт. наук. конф. професорсько-викладацького складу і наук. працівників економіко-правового факультету ОНУ ім. І. І. Мечникова (м. Одеса, 27–29 лист. 2019 р.). Одеса: Фенікс, 2019. С. 47-49. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/26178/1/47-49.pdf>

10. Матейчук Р. І. Діяльність народних депутатів України у парламентських комітетах. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 5. С. 72-74. URL: http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/07/5_2015.pdf

11. Матейчук Р. І. Поняття й характерні ознаки методів організаційно-правових форм діяльності народних депутатів України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 14-17.

12. Олійник В. С., Олійник В. В., Шумний А. О., Чабанюк Д. Ю. Проблеми конституційно-правового забезпечення недоторканності народних депутатів: зарубіжний досвід та українські реалії. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 17-28.

13. Парламентська етика в Україні. Реалії, потреби, перспективи / І. Суслова, Ф. Флурі, В. Бадрак; За матеріалами дослідження Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння та Інституту соціальних технологій «Соціополіс». Женева-Київ, 2017. 56 стор. URL: https://dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Parliamentary-Ethics-Ukraine_UKR.pdf

14. Погорецький М., Старенький О. Кримінальне провадження щодо народного депутата: проблемні питання. Межі недоторканності. *Закон і бізнес*. 2019. № 8. URL: <https://zib.com.ua/ua/print/136660.html>

15. Радченко О. І. Конституційно-правова характеристика інституту присяги народного депутата України. *Вісник ХНУВС*. 2015. № 3 (70). С. 44-50.

16. Рижук І. В. Аналіз правового регулювання депутатського імунітету в Україні та зарубіжних країнах. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 3 (24). С. 23-26.

17. Рижук І. В. Правове регулювання конституційно-правової відповідальності парламентаріїв в Україні та зарубіжних країнах. *Університетські наукові записки*. 2015. № 2 (54). С. 42-48.

18. Романюк П. В. Вільний мандат як елемент представницької демократії: історико-теоретичні нотатки. *Право та інновації*. 2015. № 3 (11). С. 145-153.

19. Юркевич Х. І. Представницький мандат у конституційній теорії та практиці: вітчизняний та зарубіжний досвід: дис. канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2015. 229 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. url: <https://lib.univd.edu.ua/>
2. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>
3. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>
4. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

Тема № 15. Конституційно-правовий статус комітетів Верховної Ради України

План роботи

1. Порядок формування, система і структура комітетів Верховної Ради України.
2. Функції та повноваження комітетів Верховної Ради України.
3. Організація роботи комітетів Верховної Ради України.
4. Роль комітетів Верховної Ради України у законодавчому процесі.

Методичні вказівки

У межах даної роботи має бути розкрита юридична природа парламентських комітетів та їх конституційно-правовий статус в Україні.

Відповідь на перше питання плану має включати висвітлення процедури формування комітетів Верховної Ради України. При цьому слід підкреслити значення квоти пропорційного представництва депутатських груп і фракцій у комітетах, а також галузевого і функціонального принципів при формуванні комітетів. Доцільно перелічити комітети, створені у Верховній Раді України поточного скликання, їх кількісний та якісний склад. Ці дані можна знайти на офіційному сайті Верховної Ради України. Слід звернути увагу на внутрішню структуру комітетів та функціональне призначення їхніх структурних підрозділів.

Розкриваючи друге питання плану, слід відзначити основні напрямки діяльності комітетів та повноваження, якими вони володіють за кожним з напрямків. При цьому варто розмежувати повноваження комітетів у Верховній Раді України та у відносинах з іншими суб'єктами.

Третє питання плану присвячене організаційним формам діяльності комітетів. При цьому головну увагу слід приділити порядку підготовки і проведення засідань парламентських комітетів та комітетських слухань у Верховній Раді України. Бажано і в цьому випадку підкріпити нормативні положення фактичними даними з офіційного сайту Верховної Ради України.

У заключному питанні плану слід розкрити багатогранну роль комітетів у законодавчому процесі у Верховній Раді України. При цьому бажано проаналізувати роль комітетів на кожній із стадій, враховуючи при цьому

норми Регламенту Верховної Ради України та Закону «Про комітети Верховної Ради України».

Рекомендований перелік літератури до теми № 15

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 р. № 116/95-ВР (в ред. Закону від 22 грудня 2005 р. № 3277-IV) (із змін). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр>
3. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>
4. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII (в ред. Закону від 22 березня 2001 р. № 2328-III) (із змін). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>
5. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
6. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
7. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
8. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
9. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
10. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
11. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Бруслик О., Мукомела І. Комітети Верховної Ради України: час реформ. Харків: Юрайт, 2017. 108 с.
2. Гошовська В. А. Парламентаризм: підручник /авт. кол.; за заг. ред. В. А. Гошовської. К.: НАДУ. 2016. 672 с.
3. Желих Н. М. Повноважність Верховної Ради України як необхідна умова здійснення її конституційних повноважень. *Юридичний електронний журнал*. 2018. № 4. С. 13-15. URL: http://lsej.org.ua/4_2018/4_2018.pdf
4. Зозуля О. Особливості сучасних конституційно-правових засад організації та діяльності комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. Республіка Молдова, Aprile 2018. Nr. 4 (38). С. 32-37.

5. Зозуля О. І. Критерії та принципи формування персонального складу комітетів Верховної Ради України. *Форум права*. 2019. № 2. С. 36-44. URL: http://forumprava.pp.ua/files/036-044-2019-2-FP-Zozulia_6.pdf

6. Зозуля О. І. Сутність організаційної функції парламентських комітетів та її роль у реалізації номінаційної функції Верховної Ради України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2018. Т. 29 (68). № 4. С. 13-18.

7. Кунець І. Ю. Компетенція парламентських комітетів: теоретико-правовий аналіз. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Том 31 (70), ч. 1, № 2. С. 47-51.

8. Кунець І. Ю. Принципи діяльності парламентських комітетів: теоретико-правовий аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 47-50. URL: http://lsey.org.ua/1_2020/12.pdf

9. Матейчук Р. І. Діяльність народних депутатів України у парламентських комітетах. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 5. С. 72-74. URL: http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/07/5_2015.pdf

10. Матейчук Р. І. Поняття й характерні ознаки методів організаційно-правових форм діяльності народних депутатів України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 14-17.

11. Нижник А. І. Сучасні тенденції надання комітетам Верховної Ради України спеціальних повноважень для здійснення парламентського контролю: організаційно-правовий аспект. *Інформація і право*. 2018. № 4 (27). С. 134-142.

12. Погорелова З. Щодо організації і порядку діяльності комітетів Верховної Ради України. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2014. Спецвипуск. С. 55–59.

13. Шипіка А. В. Організаційно-правові аспекти діяльності комітетів Верховної Ради України. *Європейські перспективи*. 2016. Вип. 2. С. 21-28.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. url: <https://lib.univd.edu.ua/>

2. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

3. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

4. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

Тема № 16. Конституційно-правовий статус Уповноваженого Верховної Ради України

План роботи

1. Поняття інституту омбудсмана та його основні моделі в сучасному світі.

2. Уповноважений Верховної Ради України як орган опосередкованого парламентського контролю: порядок формування та місце в системі правозахисних інститутів.

3. Функції та компетенція Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

4. Організація роботи Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, форми та методи його діяльності.

Методичні вказівки

Розкриваючи перше питання, необхідно проаналізувати причини виникнення інституту омбудсмана (Швеція, 1809 р.), його подальший розвиток і сучасні моделі різних країнах світу. Доцільно зосередити увагу на тих моделях парламентського уповноваженого, які є найбільш поширеними чи визначними. Бажано розкрити порядок формування, компетенцію та порядок діяльності омбудсмана на прикладі трьох-чотирьох країн (наприклад, Великобританії, Росії, Франції та Швеції). Необхідно сформулювати поняття інституту омбудсмана як публічно-правового засобу захисту прав і свобод людини та громадянина, показати специфічні риси його функціонування (незалежність від владних структур; особливе коло відносин, в яких він бере участь; право омбудсмана «розслідувати і рекомендувати», але не «карати й зобов'язувати»).

Розгляд другого питання має базуватися на загальній характеристиці Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини». При цьому слід визначити роль і місце Уповноваженого в системі органів державної влади, підкресливши його органічний зв'язок з парламентом і водночас його незалежний, самостійний статус. Необхідно розкрити процедуру обрання Уповноваженого, акцентувавши увагу на високих вимогах до кандидатів на цю посаду. Бажано відзначити роль Уповноваженого в інституційному механізмі забезпечення й захисту конституційних прав і свобод громадян.

У межах третього питання плану мають бути розкриті основні функції та повноваження Уповноваженого Верховної Ради України як органу спеціальної компетенції, орієнтованого на контроль за діяльністю державного апарату в аспекті додержання основних прав і свобод людини і громадянина.

Завершальне, четверте питання плану має розкривати специфіку функціонування Уповноваженого з прав людини, його неформальний, заснований на високому авторитеті, характер діяльності. Необхідно визначити форми реагування Уповноваженого на виявлені факти порушень прав людини та види правових актів, які він може видавати. Доцільно також визначити особливості взаємодії Уповноваженого з іншими органами державної влади та органами місцевого самоврядування, обов'язок співпраці цих органів з Уповноваженим. Завершуючи розгляд теми, слід звернути увагу на ефективності даного правозахисного інституту в Україні, наявних проблемах у даній сфері та шляхах їх подолання з урахуванням зарубіжного досвіду.

Рекомендований перелік літератури до теми № 16

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>
3. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>
4. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
5. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
6. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
7. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
8. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
9. Панкевич О. З. Державне право зарубіжних держав: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 259 с.
10. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
11. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
12. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Абакуменко О. В. Реалізація концепції інвестиційного омбудсмена у фінансовому секторі України. *Економіка та держава*. 2014. № 5. С. 25-29.
2. Банах С. В. Функції омбудсманів у сучасному світі: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 196 с.
3. Бондарєв О. Б. Правові засади діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо захисту прав військовослужбовців. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 3. С. 91-95.
4. Головань В. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини в системі гарантій конституційних прав і свобод. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 136-140.
5. Делія Ю. В. Ієрархія джерел права у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 2. С. 16-23.

6. Карпінська О. Б. Уповноважений верховної ради України з прав людини як суб'єкт правозахисної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2015. Вип. 31, т.1. С. 82-86.

7. Кушнір І. В. Захист Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини конституційного права особи на доступ до публічної інформації. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4(105). С. 297-309.

8. Лазарева Л., Рудік О. Інститут спеціалізованого і місцевого омбудсмена як механізм захисту прав людини: зарубіжний досвід. *Теорія і практика правознавства*. 2015. Вип. 1 (7). URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnistvo/2011/2011_03\(10\)/11romlzd.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnistvo/2011/2011_03(10)/11romlzd.pdf)

9. Мануїлова К. В. Інститут омбудсмена в децентралізованих країнах ЄС: досвід для України. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 1-2. С. 42-50.

10. Мануїлова К. В. Омбудсмени у Скандинавських країнах ЄС в умовах децентралізації публічної влади. *Теорія і практика державного управління та місцевого самоврядування*. 2016. № 1. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Ttpdu_2016_1_1.pdf.

11. Мелех Б. В. Ефективність форм впливу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини на шляху європейської інтеграції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2014. Вип. 25. С. 48-52.

12. Нікольська О. В. Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у механізмі захисту прав і свобод людини та громадянина. *Правничий часопис Донецького університету*. 2014. № 1-2. С. 9-14.

13. Палеева Ю. С. Інститут спеціалізованого омбудсмена: запровадження в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 6. С. 44-46. URL: http://lsej.org.ua/6_2015/12.pdf

14. Проскура Г. М. Перспективи створення інституту інформаційного комісара в Україні. *Конституційно-правові академічні студії*. 2016. № 1. С. 118-123.

15. Різак М. В. Діяльність уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо захисту персональних даних. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6, Т. 1. С. 45-49.

16. Рябовол Л. Т. Омбудсмен як інституційно-організаційна гарантія прав і свобод людини: зарубіжний досвід. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. 2019. Т. 30 (69). № 4. С. 38-43.

17. Рябовол Л. Т. Уповноважений з прав людини як складно-структурований інститут. *Сучасна юриспруденція Європейського Союзу: взаємодія права, нормотворчості та практики: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 17 квіт. 2018 р. Люблін, 2018*. С. 115-117.

18. Стахова Н. І., Михальчук В. М. Роль та функції Уповноваженого з прав людини в державному управлінні України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 16. С. 97-103. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7569&i=14>

19. Федорович І. Звіт за результатом оцінки регіональної мережі Уповноваженого ВРУ з прав людини. Київ, 2018. 60 с. URL: www.ua.undp.org › OO-Regional-Network-Assessment

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. URL: <https://lib.univd.edu.ua/>
2. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>
3. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>
4. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/>
6. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні» за 2021 рік. URL: https://dpsu.gov.ua/upload/zvit_zh_2021.pdf

Тема № 17. Законодавчий процес в Україні

План роботи

1. Законодавчий процес як різновид правотворчого процесу.
2. Законодавча ініціатива у Верховній Раді України.
3. Попереднє опрацювання законопроектів.
4. Обговорення і прийняття законів Верховною Радою України.
5. Промульгація законів Президентом України. Вето глави держави.

Методичні вказівки

Висвітлення теми слід розпочати із загальнотеоретичних аспектів і з'ясувати сутність законодавчого процесу як різновиду юридичного процесу. При цьому необхідно вказати, чим він відрізняється від інших видів юридичного процесу, зокрема правозастосовного та інтерпретаційного.

Наступні питання плану мають бути розкриті на основі чинного Регламенту Верховної Ради України, із залученням рекомендованих наукових та навчальних джерел. При цьому слід звернути увагу на зміст основних стадій законодавчого процесу та склад їх учасників. Особливу увагу необхідно приділити строкам здійснення тих чи інших процесуальних дій, правам та обов'язкам учасників відповідних стадій..

Розкриваючи стадію законодавчої ініціативи, необхідно визначити, кому належить право законодавчої ініціативи та в яких формах воно може бути реалізоване. Зверніть увагу на особливість права законодавчої ініціативи Президента України та його функціональне призначення. Окремо слід

спинитися на особливостях внесення законопроектів про внесення змін до Конституції України та про державний бюджет України.

Третє питання плану потребує уважного аналізу чинного Регламенту Верховної Ради України та Закону „Про комітети Верховної Ради України”. Необхідно акцентувати увагу на значенні даної стадії для забезпечення якості пропонуванних законопроектів, їхньої обґрунтованості та належної юридичної техніки. Обов’язково слід розкрити роль комітетів Верховної Ради України та провідних наукових установ у попередньому опрацюванні законопроектів. Окремо слід зупинитися на проведенні парламентських і комітетських слухань.

Висвітлення четвертого пункту плану має показати ключову роль стадії обговорення й прийняття законопроекту у законодавчому процесі. Для цього необхідно докладно відобразити зміст цієї стадії, розкрити поняття, зміст і цільове призначення кожного з читань законопроекту. Особливо слід спинитися на тому, скільки етапів включає в себе обговорення законопроекту, які з них є обов’язковими, а які – факультативними, як вони пов’язані між собою. Необхідно вказати форми голосування у Верховній Раді України, визначити випадки їх застосування та способи фіксації.

Завершуючи роботу над темою, слід розкрити сутність і зміст стадії промудрації прийнятого парламентом закону. Зверніть увагу на функціональне призначення права вето глави держави, підстави його застосування, юридичні наслідки та можливість подолання.

Рекомендований перелік літератури до теми № 17

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX (із змін). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>
3. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 р. № 116/95-ВР (в ред. Закону від 22 грудня 2005 р. № 3277-IV) (із змін). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр>
4. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>
5. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII (в ред. Закону від 22 березня 2001 р. № 2328-III) (із змін). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>
6. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
7. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
8. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
9. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.

10. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
11. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
12. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
13. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Абдуллазаде Фюрган Шірали Огли. Поняття законодавчого процесу: проблеми доктринального визначення. *Право і суспільство*. 2019. № 6. С. 3-9.
2. Бакумов О. С. До питання про якість законів у контексті відповідальності парламенту. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. Республіка Молдова, August 2019. Nr. 4 (38). С. 25–31. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/4/part_1/5.pdf
3. Коломієць Ю. М. Проблема конституційного регулювання промугульгації законів Президентом України. *Конституція України: ціннісний вимір 25-річного досвіду державотворення та правотворення*: Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 червня 2021 р.) / КНУ ім. Т. Шевченка. Київ, 2021. С. 221–224.
4. Концептуальна записка щодо удосконалення законодавчого процесу в Україні. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/PRP_Concept_note_legislative_process_UKR.pdf
5. Пацкан В. В. Співвідношення законотворчості та законодавчої діяльності. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2014. № 1. С. 103–110.
6. Програма USAID РАДА представила Парламенту рекомендації з впровадження парламентської реформи у частині покращення якості законодавчого процесу. URL: <http://radaprogram.org/radanews/programa-usaid-rada-predstavyla-parlamentu-rekomendaciyiz-vprovadzhennya-parlamentskoyi>. 9.
7. Сорока С. В. Теоретико-методологічні засади вивчення законодавчого процесу в державному управлінні. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2015. № 2. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2015_2/38.pdf.
8. Сурай І., Караченцева Н. Чинники якості законодавчої діяльності в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 1 (28). С. 54-60. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2016/2016_01\(28\)/9.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2016/2016_01(28)/9.pdf)
9. Юзефів А. Р. Конституційно-правові основи законодавчої ініціативи в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2018. Вип. 49, т. 1. С. 111-114.
10. Ющенко О. О. Конституційно-правові засади участі громадян у законодавчому процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2016. 233 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)». url: <http://www.nau.ua>
2. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. url: <https://lib.univd.edu.ua/>
3. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>
5. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

Тема № 18. Конституційно-правовий статус Центральної виборчої комісії

План роботи

1. Поняття та основні характеристики Центральної виборчої комісії як органу держави. Місце Центральної виборчої комісії в державному механізмі.
2. Склад Центральної виборчої комісії, порядок її формування та статус членів Комісії.
3. Функції, повноваження та принципи діяльності Центральної виборчої комісії.
4. Організація роботи та форми діяльності Центральної виборчої комісії.
5. Компетенційні взаємозв'язки Центральної виборчої комісії з іншими органами державної влади та посадовими особами.

Методичні вказівки

При відповіді на перше питання необхідно проаналізувати особливості Центральної виборчої комісії як органу держави; з'ясувати місце Центральної виборчої комісії в державному механізмі.

При відповіді на друге питання необхідно розкрити порядок утворення, персональний склад та статус членів Центральної виборчої комісії; з'ясувати їх права та обов'язки.

Відповідаючи на третє питання слід визначити основні функції Центральної виборчої комісії та окреслити межі її повноважень; дослідити принципи діяльності Центральної виборчої комісії.

Четверте питання передбачає дослідження особливостей організації роботи та форм діяльності Центральної виборчої комісії.

При відповіді на останнє, п'яте, питання необхідно з'ясувати сутність функціональних зв'язків та особливості взаємовідносин Центральної виборчої комісії з іншими органами державної влади у процесі реалізації виборчого законодавства.

Рекомендований перелік літератури до теми № 18

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX (із змін). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>
3. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 р. № 116/95-ВР (в ред. Закону від 22 грудня 2005 р. № 3277-IV) (із змін). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр>
4. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>
5. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII (в ред. Закону від 22 березня 2001 р. № 2328-III) (із змін). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>
6. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
7. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
8. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
9. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
10. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
11. Нестерович В. Ф. Виборче право України: підручник. Київ: Ліра-К, 2017. 503 с.
12. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
13. Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
14. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Антонова Л. В., Антонов А. В. Удосконалення виборчого процесу в Україні: організаційно-правовий аспект. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/12_2020/4.pdf
2. Бевз Т. Роль Центральної виборчої комісії у здійсненні реформи децентралізації в Україні (2015–2019 рр.). *ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2020. Вип. 1 (97). С. 47-68.
3. Нестерович В. Поняття, види та система виборчих органів. *Публічне право*. 2018. № 3 (31). С. 69-77.

4. Олькіна О. Конституційно-правова природа виборчих комісій за стандартами європейської моделі конституціоналізму. *Український часопис конституційного права*. 2019. № 1. С. 31-42.

5. Таросва В. В. Центральна виборча комісія як інститут виборчої влади в Україні. *Правова держава*. 2020. № 37. С. 30-35.

6. Щодо неправомірності дострокового припинення повноважень усього складу Центральної виборчої комісії // Блог В. Карпунцова. 14.09.2018. URL: https://lb.ua/blog/valerii_karpuntsov/407550_shchodo_nepravomirnosti_dostrokovogo.html

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)». url: <http://www.nau.ua>

2. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. url: <https://lib.univd.edu.ua/>

3. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

5. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

6. Центральна виборча комісія. URL: <https://www.cvk.gov.ua/actualna-informaciya/vibori-deputativ-silskih-selishhnih-miskih-rad-teritorialnih-gromad-z-kilkistyu-vibortsiv-do-10-tisyach.html>

Тема № 19. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України

План роботи:

1. Кабінет Міністрів України як вищий орган в системі органів виконавчої влади: поняття, структура, принципи організації та діяльності.
2. Функції та компетенція Кабінету Міністрів України.
3. Форми та методи діяльності Кабінету Міністрів України.
4. Акти Кабінету Міністрів України.

Методичні вказівки:

Розкриваючи перше питання плану необхідно визначити місце Кабінету Міністрів України в системі органів державної влади. Спираючись на положення Конституції України та чинного Закону «Про Кабінет Міністрів України» необхідно вказати порядок формування Кабінету Міністрів України, визначити його склад, охарактеризувати принципи діяльності.

Висвітлюючи друге питання необхідно розкрити зміст об'єктних функцій: виконавчу, економічну, соціальну, гуманітарну, екологічну, бюджетну, політичну та інші. Зробити аналіз нормотворчої, правозастосовчої,

кадрової, установчої, організаційної, контрольної функцій. Також необхідно зазначити похідні від цих функцій повноваження.

Розкриваючи третє питання слід з'ясувати порядок роботи Кабінету Міністрів України, форми та методи його діяльності. При цьому слід виходити з того, що основною організаційною формою роботи Кабінету Міністрів України є його *засідання*. Необхідно визначити, хто головує на засіданнях Уряду, які питання включаються до порядку денного, яким чином приймаються рішення тощо.

При відповіді на четверте питання теми необхідно вказати акти, які приймає Кабінет Міністрів України, зупинившись на їх юридичній силі і особливостях.

Рекомендований перелік літератури до теми № 19

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII (із змін.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-18>
3. Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р. № 950 (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-%D0%BF#Text>
4. Державне будівництво і місцеве самоврядування: посіб. для підгот. до іспиту. Харків: Право, 2019. 211 с.
5. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
6. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
7. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
8. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
9. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
10. Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
11. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. Вип. 84. С. 3-9.

2. Безпалюк В. А. Відповідальність виконавчої влади в Україні (на прикладі Кабінету Міністрів України). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1, Т. 2. С. 36-39.
3. Берназюк І. М. Державні цільові програми як стратегічні акти Кабінету Міністрів України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, Т. 2. С. 17-20.
4. Берназюк І. М. Програма діяльності Кабінету Міністрів України: поняття, сутність та значення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 26-28. URL: http://lsej.org.ua/4_2017/7.pdf
5. Виконавча влада (теоретичний і конституційний аспекти). К.: Москаленко О. М., 2016. 82 с. URL: <http://185.65.244.102/img/books/files/1482222100executive%20authority.pdf>
6. Георгієвський Ю. В. Баланс повноважень органів виконавчої влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 83-87. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2016/21.pdf
7. Гетьман Є. А. Порядок реалізації Кабінетом Міністрів України нормотворчої діяльності. *Публічне право*. 2014. № 1 (13). С. 42-46.
8. Деркач А. Л. Формування складу Кабінету Міністрів України: правове регулювання та реалії сьогодення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 6, т. 3. С. 26-29. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_tom_3_2017/8.pdf
9. Кобрин В. С. Загальні принципи діяльності Прем'єр-міністра України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2015. С. 90-100. URL: http://science.lp.edu.ua/sites/default/files/Papers/kobryn_0.pdf
10. Ковальчук А. Ю. Місце і роль органів виконавчої влади у сфері забезпечення безпеки України. *Право.ua*. 2017. № 3. С. 47-52.
11. Конституційні аспекти розподілу повноважень у системі вищих органів державної влади України. К.: НІСД, 2015. 27 с.
12. Кузнецова М. Ю. Органи виконавчої влади України як суб'єкт інформаційних правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 23 с.
13. Мартинюк Р. С. Конституційно-правовий статус Президента України та Кабінету Міністрів України: пошук оптимальної моделі компетенційних взаємозв'язків. *Публічне право*. 2016. № 4 (24). С. 66-75. <https://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n1/16mrsmkv.pdf>
14. Міхровська М. С. Принципи організації та діяльності органів виконавчої влади як інструмент становлення сервісної держави. *Адміністративне право і процес*. 2015. № 2 (12). С. 115-119.
15. Муртіщева А. О. Питання організаційно-правових форм здійснення парламентського контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України. 2013. С. 894-897. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7274/1/Murtisheva_894.pdf

16.Панчак-Бялоблоцка Н. В. Порівняльний аналіз урядів меншості у європейських парламентських демократіях: автореф. дис. ... д-ра політ. наук. Львів, 2017. 38 с.

17.Салієнко О. О. Запобігання та розв'язання конфліктів у процесі взаємодії законодавчої та виконавчої влади в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків, 2015. 20 с.

18.Совгиря О. В. Кабінет Міністрів України як суб'єкт здійснення зовнішньої політики держави: теоретичні та практичні проблеми. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 1 (7). URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/1-7-2014/item/254-kabinet-ministriv-ukrayiny-yak-sub-yekt-zdiysnennya-zovnishnoyi-polityky-derzhavy-teoretychni-ta-praktychni-problemy-sovhyria-o-v>

19.Терещук М. М. Актуальні питання відповідальності уряду в сучасних республіках. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 30 (1). С. 51-54.

20.Шаповал В. Виконавча влада в контексті форм державного правління (теорія і практика світового конституціоналізму). *Право України*. 2015. № 12. С. 92-100.

21.Шаповал В. Виконавча влада в Україні в контексті форми державного правління (досвід до прийняття Конституції України 1996 р.). *Право України*. 2016. № 3. С. 200-212.

22.Шаповал В. Виконавча влада в Україні у контексті форми державного правління. *Право України*. 2016. № 4. С. 72-88.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. url: <https://lib.univd.edu.ua/>

2. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

3. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

4. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

5. Урядовий портал. URL: <http://www.kmu.gov.ua>

Тема № 20. Конституційно-правовий статус центральних органів виконавчої влади в Україні

План роботи

1. Поняття органів виконавчої влади, їх система та принципи діяльності.
2. Центральні органи виконавчої влади в Україні: поняття, види і система.
3. Функції та компетенція центральних органів виконавчої влади в Україні.
4. Акти центральних органів виконавчої влади в Україні.

Методичні вказівки

Розгляд теми слід розпочати із загального поняття органів виконавчої влади, їх системи та відмінностей від інших органів державної влади. При цьому повно, але лаконічно необхідно розкрити зміст принципів діяльності виконавчої влади.

При відповіді на друге питання слід вказати основні чинні нормативно-правові акти, які регулюють правовий статус та систему центральних органів виконавчої влади, навести їх поняття та види. Окрема увага має бути приділена поєднанню принципу колегіальності та єдиноначальності в організації діяльності центральних органів виконавчої влади. Спираючись на відповідні нормативно-правові акти розглянути порядок створення, реорганізації та ліквідації центральних органів виконавчої влади. Автор має вказати, які міністерства та інші центральні органи виконавчої влади створені та діють на сьогодні в Україні.

Відповідь на третє питання передбачає висвітлення основних напрямків діяльності (функцій) та компетенції центральних органів виконавчої влади.

Останнє питання має бути присвячене актам центральних органів виконавчої влади. Слід вказати на акти, які приймають центральні органи виконавчої влади, зупинившись на їх юридичній силі та особливостях.

Рекомендований перелік літератури до теми № 20

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII (із змін.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-18>
3. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 р. № 3166-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>
4. Державне будівництво і місцеве самоврядування: посіб. для підгот. до іспиту. Харків: Право, 2019. 211 с.
5. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
6. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
7. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
8. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
9. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
10. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.

11. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Ващенко Ю. В. Центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом: проблеми правової природи та перспективи реформування. *Адміністративне право і процес*. 2018. № 3 (9). Ювілейний. С. 122–141.

2. Георгієвський Ю. В. Баланс повноважень органів виконавчої влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 83–87. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2016/21.pdf

3. Журавель Я. В. Нормативно-правовий рівень оптимізації системи центральних органів виконавчої влади в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 1 (30). С. 72–76.

4. Журавльов Д. Поняття і загальна характеристика центральних органів виконавчої влади України. *Публічне право*. 2018. № 3 (11). С. 61–67.

5. Лавренова О. Центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 115–119.

6. Могілевський Л. В. Роль центральних органів виконавчої влади у сфері видання нормативно-правових актів підзаконного характеру. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2015. С. 373–380. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6572/mogillevski%20nauk%20pra%2016.pdf?sequence=1&isallowed=y>

7. Панфілов О. Є., Хамходера О. П. Комісія як новий вид центральних органів виконавчої влади: осмислення нормативних змін. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 282–286. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2020/75.pdf

8. Шинкарук Т. А., Нестерець О. Л. Повноваження центральних органів виконавчої влади та їх відповідальність. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 19. С. 130–136.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. url: <https://lib.univd.edu.ua/>

2. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

3. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

4. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

5. Урядовий портал. URL: <http://www.kmu.gov.ua>

Тема № 21: Конституційно-правовий статус органів судової влади в Україні

План роботи:

1. Поняття судової влади і правосуддя. Засади організації судової влади в Україні.
2. Конституційні принципи судочинства.
3. Судоустрій в Україні. «Гілки судової» влади.
4. Конституційно-правовий статус суддів.

Методичні вказівки:

При відповіді на перше питання, керуючись ст. 6 Конституції України, чинним законодавством України, необхідно дати визначення судової влади, назвати й пояснити ознаки судової влади в Україні, її функції, розглянути засади організації судової влади в Україні. Відповідь на питання передбачає опрацювання норм Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Відповідь на друге питання плану передбачає аналіз VIII розділу Конституції України, у якому закріплені демократичні принципи правосуддя в Україні, до яких належать: принцип здійснення правосуддя виключно судами та принципи територіальності і спеціалізації, за якими побудовані суди загальної юрисдикції. Крім того, необхідно розкрити зміст основних засад судочинства, основними з яких є: законність; рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; забезпечення доведеності вини; змагальність сторін і свобода в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їхньої переконливості; підтримання державного обвинувачення в суді прокурором; забезпечення обвинуваченому права на захист; гласність судового процесу та його фіксування технічними засобами; забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, установлених законом; обов'язковість рішень суду.

Відповідь на третє питання необхідно будувати на основі положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Слід визначити, що представляє собою система судів загальної юрисдикції, розглянути порядок утворення і ліквідації судів загальної юрисдикції, їх види та повноваження. Особливу увагу слід приділити Верховному Суду, який є вищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції.

При визначення конституційно-правового статусу суддів, четверте питання теми, спираючись на Закон України «Про судоустрій і статус суддів», слід проаналізувати принципи діяльності суддів, порядок їх призначення, права та обов'язки суддів, гарантії їх діяльності. Окремо слід зупинитися на статусі присяжного.

Рекомендований перелік літератури до теми № 21

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
3. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12 лютого 2015 р. № 192-VIII (із змін.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19>
4. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
5. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
6. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
7. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
8. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
9. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
10. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
11. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Бабкова В. С. Проблеми поглиблення спеціалізації місцевих загальних судів в Україні. *Право і суспільство*. 2017. № 5. С. 195-200.
2. Булкат М. С. Деякі питання теоретико-правової природи та сутності судової влади. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. Вип. 71. С. 97-108.
3. Бучик А. Впровадження принципу процесуальної регламентації в адміністративному судочинстві. *Право України*. 2018. Вип. 2. С. 39-53.
4. Гончарова Г. Присяга судді: потрібні чіткі ознаки її порушення для звільнення його з посади. *Право України*. 2016. № 3. С. 244-252.
5. Городовенко А. Конституционная модернизация судебной системы в условиях европейской межгосударственной интеграции: проблемы теории и практики. *Leges et Vita*. 2018. № 4, ч. 2. С. 31-34.
6. Запара С. Безпосередня участь народу у здійсненні правосуддя: імітація чи реальність? *Право України*. 2015. № 9. С. 114-119.
7. Івановська А. М. Розмежування судового та конституційного контролю: теоретико-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 234-237. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/58.pdf
8. Квасневська Н. Д. Особливості структури судової системи України. *Наше право*. 2016. № 1. С. 42-46.

9. Кравчук В. Адміністративна юстиція в контексті конституційної реформи. *Право України*. 2016. № 2. С. 45-49.

10. Кулик С. В. Конституційна реформа в сфері правосуддя: сучасний стан та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 37 (1). С. 68-71. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2573>

11. Кулик С. В. Вплив міжнародних стандартів на конституційну реформу у сфері правосуддя в Україні. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 326-337.

12. Лаговський В. М. Органи судової влади в механізмі правової держави: загальнотеоретичні аспекти функціонування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Івано-Франківськ, 2016. 16 с.

13. Леськів С. Р. Правовий статус суддівського самоврядування України в контексті забезпечення професійних прав суддів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016. 20 с.

14. Нестерчук Л. П. Внутрішня спеціалізація суддів – необхідний елемент поліпшення ефективності правосуддя українськими судами. *Актуальні проблеми політики*. 2016. Вип. 57. С. 10-21.

15. Нестерчук Л. П. Внутрішня спеціалізація суддів – необхідний елемент поліпшення ефективності правосуддя українськими судами. *Актуальні проблеми політики*. 2016. Вип. 57. С. 10-21.

16. Прилуцький С. В. Незмінюваність суддів в Україні: конституційно-правове регулювання та проблеми реалізації. *Публічне право*. 2017. № 1 (25). С. 73-82.

17. Рачинський А. П., Огілько А. В. Незалежність суддів як передумова функціонування самостійної й авторитетної судової влади, що відповідає європейській системі цінностей та стандартів захисту прав людини. *Вісник НАДУ при Президентові України*. 2016. № 1. С. 66-74.

18. Рой О. Европейские модели обжалования правовых актов и предложения для Украины. *Leges et Viata*. 2018. № 6, ч. 2. С. 93-97.

19. Сердюк В. В. Територіальність як принцип побудови системи судів загальної юрисдикції: нові підходи до реалізації. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. С. 161-169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2015_12_2_22.

20. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 16 жовтня 2020 р.); [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), Л. Г. Бзова (відпов. секр.) та ін.]. Київ: Видавництво ВАІТЕ, 2020. 356 с. URL: <https://law.chnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2020/12/Zbirnyk-16.10.20.pdf>

21. Талаш В. Ю. Реформування судової системи України: порівняльно-правовий аналіз законодавства в частині правосуддя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: ПРАВО*. 2016. Вип. 41. Т. 2. С. 198-201.

22. Федоренко В. В. Основні конституційні засади судочинства в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.

23. Федорович В. І. Теоретичне обґрунтування механізму відповідальності судді за недоброчесну поведінку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 20 с.

24. Шапенко Л. О., Райчук М. В. Принципи правового забезпечення судової влади в умовах євроінтеграції України. Прикарпатський юридичний вісник. 2020. № 5 (34). С. 24-30. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/640>

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. url: <https://lib.univd.edu.ua/>

2. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

3. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

4. Судова влада України. Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/perelik_sprav/

Тема № 22. Конституційно-правовий статус політичних партій в Україні

План роботи

1. Поняття та ознаки політичної партії як суб'єкта конституційного права.
2. Порядок створення та припинення діяльності політичних партій в Україні.
3. Права та обов'язки політичних партій.
4. Відповідальність політичних партій в Україні.

Методичні вказівки

Право громадян на свободу об'єднання є невід'ємним правом людини, що гарантується Конституцією і законодавством України. У межах даної теми необхідно сформулювати цілісне уявлення про статус політичних партій як суб'єктів конституційно-правових відносин, за допомогою яких громадяни України реалізують своє право на участь в управлінні державою.

Відповідь на перше питання плану має розпочинатися з визначення поняття політичної партії та переліку їх сутнісних ознак. Особливу увагу слід звернути на перелік політичних партій, створення та діяльність яких в Україні забороняється, вказати причини відповідних обмежень права на об'єднання. Також необхідно проаналізувати гарантії діяльності політичних партій.

Відповідь на друге питання плану має спиратися на аналіз Законів України «Про політичні партії в Україні» 2001 р. та «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» 2003 р. Необхідно вказати порядок створення політичних партій, юридичні

вимоги до їх засновників та учасників, а також пояснити всеукраїнський статус політичних партій.

Третє питання має містити аналіз прав та обов'язків політичних партій, визначення характеру стосунків політичних партій з органами публічної влади. Окрема увага має бути приділена питанню державного фінансування політичних партій.

При відповіді на четверте питання теми повинні бути визначені органи, що здійснюють державний контроль за діяльністю політичних партій, розкриті види юридичної відповідальності політичних партій, їх засновників та учасників.

Рекомендований перелік літератури до теми № 22

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>

3. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2365-III (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>

4. Конституційне право України: посіб. для підгот. до іспитів / Ю. Г. Барабаш, Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин та ін. Харків: Право, 2016. 345 с.

5. Конституційне право України: посіб. для підгот. до іспитів. Харків: Право, 2017. 369 с.

6. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.

7. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.

8. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.

9. Федоренко В. Л. Конституційне право України: підручник. Київ: Ліра-К, 2016. 615 с.

Додаткова:

1. **Абетка** політична. Громадянське суспільство і політика: навчальний посібник. За наук. ред. док. наук держ. упр. О. В. Радченка, Редактор-упорядник М. Д. Городок, [автори-упоряд. А. В. Карташов, О. В. Радченко], вид. 11-е, доп. і перероб. Київ: 2016. 48 с. URL: https://www.iri.org.ua/sites/default/files/resources/Громадське%20суспільство%20і%20політика_1.pdf

2. Антоненко М. І., Олійник В. С. Проблеми фінансування політичних партій в Україні та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право*. 2018. № 1. С.105-118.

3. Беззуб І. Фінансування політичних партій: зарубіжний досвід та Україна. *Громадська думка про правотворення*. 2020. № 2 (187). С. 3-12.
4. Берченко Г. В. Декомунізація в Україні: конституційно-правові аспекти. *Форум права*. 2017. № 4. С. 13-23. URL: http://nbuv.gov.ua/u/jrn/fp_index.htm_2017_4_4
5. Висоцький В. М. Структура конституційно-правового статусу політичних партій. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 3-6.
6. Джуган В. В. Органи, що здійснюють державний контроль у сфері фінансування політичних партій в Україні та окремих країнах ЄС: порівняльний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 43 (1). С. 56-59.
7. Залізнюк В. В. Поняття конституційно-правового статусу політичної партії як суб'єкта виборчого процесу. *Право і суспільство*. 2015. № 6-2, ч. 2. С. 18-23.
8. Лешанич М. Інституціалізація політичних партій і партійних систем: категоріальний апарат та методологія дослідження. *Регіональні студії*. 2019. № 16. С. 50-58.
9. Лешанич М. Особливості інституціалізації партійної системи України в умовах гібридного політичного режиму. *Гілея*. 2019. Вип. 147 (№ 8). Ч. 3. Політичні науки. С.48–53.
10. Лешанич М. Правова інституціалізація політичних партій в Україні. *Регіональні студії*. 2019. Вип. 19. С. 47-53.
11. Песоцька К. О. Конституціоналізація політичних партій: досвід Німеччини та України. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Т. 4. С. 59-65.
12. Поліщук І. О. Партія як соціально-політичний інститут. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. 2019. № 4 (43). С. 101-117.
13. Решевець І. В. Вплив політичних партій на розвиток політико-адміністративних процесів. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 2 (25). С. 1-5.
14. Тетянич А. Т. Теоретико-правові аспекти контролю за діяльністю політичних партій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 2. С. 46-49. URL: http://lsei.org.ua/2_2018/12.pdf
15. Черноіваненко А. В. Політичні партії: їх роль та функції у сучасних процесах державного будівництва в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 3 (50). С. 91-99.
16. Ярош Я. Інституційний розвиток політичних партій в Україні. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2016. Вип. 11 (336). С. 165-170.
17. Ярош Я. Роль політичних партій у реалізації державної політики в Україні. *Політичне життя. Politikal life*. 2017. № 4. С. 54-58.
18. Ярош Я. Б. Ідеологічні засади діяльності політичних партій в Україні. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2017. Вип. 6 (355). С. 225-229

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Міністерство юстиції. Єдиний реєстр громадських формувань. URL: <https://minjust.gov.ua/unitarylist>
2. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. url: <https://lib.univd.edu.ua/>
3. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>
5. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>
6. Судова влада України. Верховний суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/perelik_sprav/

Тема № 23. Конституційно-правовий статус Президента України

План роботи:

1. Поняття, види і статус глави держави.
2. Конституційний статус Президента України.
3. Порядок обрання та інавгурація Президента України.
4. Функції та повноваження Президента України. Акти Президента України.
5. Підстави та порядок дострокового припинення повноважень Президента України.

Методичні вказівки:

При роботі над даною темою необхідно виходити з того, що глава держави – це вищий представник у середині і поза межами країни, і водночас – символ єдності нації, держави (народу і держави). У залежності від форми правління і державного режиму, а також системи політичних стосунків у країні конституційні повноваження глави держави можуть бути номінальними або реальними. Вони можуть по-різному сполучатися, але у випадку політичної кризи, коли конституційна влада і політичні сили виявляться не в змозі управляти країною, саме глава держави покликаний знайти вихід із ситуації. Тобто, глава держави – це свого роду резерв влади.

При відповіді на перше питання необхідно з'ясувати поняття глави держави, визначити його місце в системі органів державної влади, проаналізувати статус глави держави, його види та особливості.

При відповіді на друге питання, слід уважно проаналізувати чинну Конституцію України та галузеве законодавство. Показати, чим було обумовлено введення поста Президента в Україні та акцентувати увагу на тих змінах, що відбулися в статусі Президента України за конституційною реформою 2010 р., а також 2014 р.

Відповідь на третє питання плану передбачає аналіз Виборчого кодексу України. Слід вказати види виборів глави держави, за якою виборчою системою вони проводяться, хто має право висувати кандидатів у Президенти України тощо. Особливу увагу слід приділити порядку набуття повноважень новообраним Президентом України.

Відповідь на четверте питання плану передбачає визначення прерогативних, предметних та інструментальних функцій Президента України, а також похідних від них повноважень. При цьому варто звернутися не лише до Конституції України, але й до галузевого законодавства. Також необхідно вказати на акти, які приймає Президент України, зупинившись на їх юридичній силі і особливостях. Особливої уваги заслуговує порядок підготовки актів глави держави, зокрема слід визначити, які органи держави здійснюють цю підготовку, з яких питань і в які строки.

Останнє, п'яте питання, вимагає аналізу ст. 108-111 Конституції України, а також Закону України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)». Надзвичайну увагу слід приділити підставам та порядку усунення Президента України з посади в порядку імпічменту. При цьому слід мати на увазі, що метою імпічменту є не лише усунення Президента з посади, але й позбавлення його імунітету для подальшого притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення злочину.

Рекомендований перелік літератури до теми № 23

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>
3. Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент): Закон України від 10.09.2019 р. № 39-IX
4. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>
5. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
6. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
7. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
8. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
9. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
10. Панкевич О. З. Державне право зарубіжних держав: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 259 с.

11. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.

12. Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.

13. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Андрусів Л. М. Техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів Президента України. *Приватне та публічне право*. 2020. № 1. С. 3-7. URL: <http://elar.naia.kiev.ua/bitstream/123456789/17117/1/3.pdf>

2. Багряк А. С. Конституційні засади права вето Президента України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 21 с.

3. Варунц Л. Д. Особливості конституційно-правового статусу глави держави у Канаді. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 28-31.

4. Горащенко О. М. Система актів Президента України з питань місцевого самоврядування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2015. Вип. 33, т. 1. С. 64-66.

5. Грішин О. Історична роль і місце Президента в системі органів державної влади сучасної України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. Т. 2. № 78. С. 9-13.

6. Даниляк О. О. Конституційно-правові аспекти набуття чинності актів глави держави, що потребують контрасигнації членами уряду: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 5. С. 20-26.

7. Жукорська Я., Тарасюк Р. Конституційно-правовий статус Президента України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 4 (16). С. 163-167.

8. Задорожня Г. В. Конституційно-правовий статус глави держави в Україні та зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: моногр. Київ: Правова єдність; Алерта, 2016. 551 с.

9. Задорожня Г. В. Правосуб'єктність глави держави: конституційно-правовий аспект. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 7 С. 49-57.

10. Задорожня Г. В., Задорожний Б. Ю. Нормотворча компетенція глави держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2017. Вип. 42. С. 40-43.

11. Колисенко А. І. Інститут контрасигнування за сучасних умов конституційного реформування. *Право і суспільство*. 2016. № 4 (2). С. 33-40.

12. Коломієць Ю. М. Проблема конституційного регулювання промудрації законів Президентом України. *Конституція України: ціннісний вимір 25-річного досвіду державотворення та правотворення*: Міжнар. наук.-

практ. конф. (Київ, 23 червня 2021 р.) / КНУ ім. Т. Шевченка. Київ, 2021. С. 221–224.

13. Красногор О. В. Функції та повноваження Президента України. *Наукові праці МАУП*. 2015. Вип. 45 (2). С. 64–69.

14. Ленігевич Б. Вплив Інституту Президентства на ефективність діяльності органів влади. *Науковий вісник*. 2016. Вип. 16/17 «Демократичне врядування». URL:

http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnyk16/fail/Lenigevych.pdf

15. Ленігевич Б. В. Взаємодія інституту президентства та органів державної влади. *Державноуправлінські студії*. 2017. № 1. С. 1–4.

16. Мартинюк Р. С. Конституційно-правовий статус Президента України та Кабінету Міністрів України: пошук оптимальної моделі компетенційних взаємозв'язків. *Публічне право*. 2016. № 4 (24). С. 66–75.

17. Марчук М. І., Коломієць Ю. М. Компетенція Президента Республіки Польща щодо охорони її суверенітету, незалежності і територіальної цілісності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 326–330.

18. Павлюх О. А. Роль президента як глави держави в організації державної влади: Україна і світ. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 3–4 (12–13). С. 28–34.

19. Рудич Ф. Президенти сучасної України. *ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 3 (89). С. 5–24.

20. Цимбалістий Т. Інститут імпідменту в системі конституційно-правової відповідальності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. № 2. С. 51–55. URL: <http://appj.tneu.edu.ua/index.php/appj/article/view/138>.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. url: <https://lib.univd.edu.ua/>

2. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

3. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

4. Президент України. Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/>

5. Рада національної безпеки і оборони України. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/>

Тема № 24. Конституційний контроль в Україні

План роботи

1. Поняття конституційного контролю.
2. Конституційний Суд України як орган конституційної юрисдикції. Порядок формування Конституційного Суду України.
3. Функції та компетенція Конституційного Суду України.

4. Конституційне провадження.

5. Рішення Конституційного Суду України: поняття, види, юридичні наслідки.

Методичні вказівки

Відповідь на перше питання слід розпочати з визначення поняття конституційного контролю, виявлення його основних загальних рис. Необхідно розкрити роль конституційної юстиції у розбудові та функціонуванні правової держави. Особлива увага має бути приділена статусу Конституційного Суду України, а також його ролі у процесі розбудови України як демократичної, правової держави.

Приступаючи до висвітлення другого питання, доцільно дати конституційно-правову характеристику Конституційного Суду України, розкривши його місце і роль в системі вищих органів державної влади України, порядок формування персонального складу Суду.

Висвітлення третього питання плану передбачає визначення функцій Конституційного Суду України, а також похідних від них повноважень. При цьому варто звернутися не лише до Конституції України, але й до галузевого законодавства. Окрема увага має бути приділена межах повноважень Суду, а також його повноважності.

При відповіді на четверте питання необхідно проаналізувати форми конституційного провадження, а також окреслити підстави і коло суб'єктів звернення до Конституційного Суду України. Також у загальних рисах варто окреслити порядок прийняття звернень до Конституційного Суду, відкриття конституційного провадження у справі, а також розгляд справ у Суді. У питанні має бути приділена увага особливостям функціонування інституту конституційної скарги та його впливу на формування української правосвідомості

Завершальне, п'яте, питання теми пов'язане з визначенням правової природи актів Конституційного Суду України, а також його правових позицій. Саме акти Конституційного Суду України є засобом юридичного оформлення результатів розгляду ним матеріальних, процесуальних чи організаційних питань. Необхідно визначити, які акти приймає Конституційний Суд України, зупинившись на їх юридичній силі та особливостях.

Рекомендований перелік літератури до теми № 24

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>

3. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.

4. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.

5. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
6. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
7. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
8. Панкевич О. З. Державне право зарубіжних держав: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 259 с.
9. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
10. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
11. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Багрій О. І. Авторитетність Конституційного Суду України як індикатор рівня конституційної правосвідомості та правової культури й засіб їх підвищення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. С. 52-55.
2. Бакумов О. С. Проблематика юридичної відповідальності держави в позиціях Конституційного Суду України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2, т. 1. С. 3-11. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.2-1.1>.
3. Баулін Ю. Принцип верховенства права у рішеннях Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2017. № 1. С. 18-27.
4. Берестова І. Конституційний Суд України в системі юрисдикційних органів: загальні положення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 154-159. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/9/29.pdf>
5. Белов Д. М., Мишанич К. С. Проблеми виконання рішень Конституційного Суду України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «ПРАВО»*. 2015. Вип. 30. Т. 1. С. 70-74.
6. Бірмонтієне Т. «Невидимі» поправки до Конституції: роль Конституційного Суду. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 223-238.
7. Буруковська Н. В. Вплив європейської моделі конституційного судочинства на формування органів конституційної юстиції в Україні: історико-правовий підхід. URL: <http://www.nsj.gov.ua/files/1455630051BurukovskaNV.pdf>
8. Буханевич О. М., Івановська А. М. Конституційний контроль як вид державного контролю: змістовно-функціональна характеристика. *Публічне право*. 2019. № 4 (36). С. 9-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2019_4_3.
9. Валькова А. І. Правова природа конституційного контролю та його місце в державно-правовому механізмі. *Право і суспільство*. 2015. № 3, ч. 2. С. 9-12.

10.Гараджаєв Д. Конституційна скарга як ефективний процесуальний засіб захисту прав і свобод людини та громадянина. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 1. С. 33-38. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/300886.pdf>

11.Гецько М. М. Інститут конституційної скарги як засіб захисту основних прав і свобод: порівняльно-правовий аналіз: моногр. Ужгород: Гельветика, 2015. 227 с.

12. Грабильніков А. В. Конституційна юстиція в Україні: до визначення поняття. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 1. С. 3-7.

13. Данко В. Й. Правові позиції Конституційного Суду України: окремі проблемні питання юридичної природи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 37 (1). С. 63-67.

14. Данко В. Й. Про дослідження природи та місця Конституційного Суду України в системі органів державної влади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 60-64.

15. Івановська А. М. Розмежування судового та конституційного контролю: теоретико-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 234-237. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/58.pdf

16.Калинюк С. Правові позиції Конституційного Суду України: питання теорії. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 193-196.

17.Калинюк С. С. Акти Конституційного Суду України: окремі аспекти правової природи. *Право і суспільство*. 2017. № 67. С. 3-6.

18.Ковальчук В. Б. До питання про роль та місце Конституційного Суду України в системі вищих органів державної влади: в контексті європейського досвіду. 2016. С. 137-142. URL: http://science2016.lp.edu.ua/sites/default/files/Full_text_of_%20papers/vnulpurn_2016_837_23.pdf

19. Колюх В. Окрема думка судді Конституційного Суду України як засіб уникнення політичної відповідальності. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5, ч. 2. С. 62-68.

20. Костицький М. В., Камінська Н. В., Кушакова-Костицька Н. В. Перспективи вдосконалення діяльності Конституційного Суду України в умовах сучасних суспільних трансформацій. *ScienceRise: Juridical Science*. 2019. № 3 (9). URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:1pxXqkSe70oJ:journals.uran.ua/sr_law/article/download/180113/180588/400273+%&cd=4&hl=ru&ct=clnk&gl=ua

21.Кравчук К. Г. Акти Конституційного Суду України та їх правотворчий характер. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 51-54.

22.Лемак В. В. Проблеми інституційної незалежності Конституційного Суду України: уроки європейського досвіду. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 113-117.

23.Мартинюк Р. Органи конституційної юрисдикції в системі вищих органів держави. *Публічне право*. 2017. № 1 (25). С. 83-91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2017_1_13

24. Марцеляк О. В. Правова природа актів Конституційного Суду України та їх роль у розвитку науки конституційного права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 118-121.

25. Недибалюк В. Д. Окремі аспекти незалежності Конституційного Суду України як гарантія реалізації основного закону. *Форум права*. 2019. № 54(1). С. 52-59. URL: https://forumprava.pp.ua/files/052-059-2019-1-FP-Nedybaliuk_8.pdf

26. Омелян С. Гарантії реалізації принципу незалежності конституційного правосуддя у демократичних державах. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 2. С. 155-160.

27. Полховська І. К., Пахомова В. А. Проблемні аспекти виконання рішень Конституційного суду України. *Форум права*. 2016. № 3. С. 213-218. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_3_39

28. Терлецький Д. Конституційна скарга як національний засіб юридичного захисту: юридичні наслідки. *UPLAN*. 19.08.2020. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/konstytutsiina-skarha-iak-natsionalnyi-zasib-iurydychnoho-zakhystu-iurydychni-naslidky/>

29. Хмарук Т. В. Поняття та правова природа актів конституційної юстиції в Україні. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2019. № 1 (19). С. 1-13. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n1/19htvyvu.pdf>

30. Юрійчук І. Конституційна скарга та особливості реалізації права на правову допомогу в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 156-160.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. url: <https://lib.univd.edu.ua/>

2. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

3. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

4. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

Тема № 25. Територіальний устрій України

План роботи

1. Поняття територіального устрою держави. Державний та адміністративно-територіальний устрій України.

2. Принципи адміністративно-територіального устрою України.

3. Особливості конституційно-правового статусу АРК у складі України.

4. Особливості конституційно-правового статусу міст Києва і Севастополя у складі України.

Методичні вказівки:

При аналізі даної теми необхідно виходити з того, що форма держави як сукупність найбільш значущих її характеристик тісно пов'язана не лише з організацією та реалізацією публічної влади, а й ще з однією істотною властивістю держави – її територіальним устроєм.

Відповідь на перше питання теми має містити визначення форми територіального устрою. При цьому варто пам'ятати, що форма територіального устрою характеризує політико-територіальну організацію державної влади, склад державної території, статус територіальних одиниць, форму їхніх правових відносин між собою та з державою в цілому, розподіл повноважень між центральними та місцевими органами влади. Слід розкрити зміст основних елементів форми територіального устрою: державно-територіального, адміністративно-територіального та національно-територіального устрою. Крім того, необхідно проаналізувати ознаки України як унітарної держави, а також виходячи з видового розмаїття унітарної держави охарактеризувати Україну.

При відповіді на друге питання теми, спираючись на ст. 132 Конституції України, необхідно розкрити зміст конституційних засад територіального устрою України, а також дослідити систему адміністративно-територіального устрою нашої держави.

Відповідаючи на третє питання теми слід дати визначення територіальній автономії, а також показати її вплив на удосконалення територіального устрою. Адже автономія являє собою форму децентралізації публічної влади з урахуванням географічних, історичних або ж національних особливостей тієї чи іншої території. Необхідно з'ясувати статус Автономної Республіки Крим та охарактеризувати риси АРК, які притаманні їй як територіальній автономії, виходячи з того, що на сьогоднішній день Автономна Республіка Крим є тимчасово окупованою територією України.

При розгляді четвертого питання теми, спираючись на відповідні положення Конституції України та Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ» необхідно проаналізувати спеціальний статус міст Києва та Севастополя, як міст, що займають ключове значення у системі адміністративно-територіального устрою України та визначити основні напрямки удосконалення спеціального статусу цих елементів територіального устрою на сучасному етапі.

Рекомендований перелік літератури до теми № 25

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Конституція Автономної Республіки Крим від 21 жовтня 1998 р., затв. Законом України від 23 грудня 1998 р. № 350-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 5-6. Ст. 43.

3. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10 лютого 1998 р. № 90/98-ВР (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/90/98-vr>

4. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII (із змін.) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>

5. Про столицю України – місто-герой Київ: Закон України від 15 січня 1999 р. № 401-XIV (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/401-14>

6. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.

7. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.

8. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.

9. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.

10. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.

11. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.

12. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. «Оцінка аргументації Російської Федерації щодо приєднання Автономної республіки Крим». Аналітична записка // Інститут стратегічних досліджень: сайт. 17.02.2015. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/politika/osinka-argumentacii-rosiyskoi-federacii-schodo-priednannya-avtonomnoi>

2. Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування: монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. ред. В. С. Кравців. Львів, 2016. 264 с.

3. Батанов О. Статус столиці України – міста Києва у дзеркалі сучасних законопроектних ініціатив: досвід експертного аналізу // Lexinform: сайт / Юридичні новини України. 26.12.2019. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/status-stolytsi-ukrayiny-mista-kyyeva-u-dzerkali-suchasnyh-zakonoproektnyh-initsiatyv-dosvid-ekspertnogo-analizu/>

4. Батанов О. В. Унітаризм як політичний та правовий феномен: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки*. 2019. № 4. С. 20-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdonnupn_2019_4_5

5. Варто знати. 18.06.2018. URL: <http://www.i-law.kiev.ua/правовий-режим-окупованої-території/>

6. Верещук І. Системний підхід до дослідження адміністративно-територіального устрою. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 42. С. 255-265.

7. Гамбург І., Гамбург С. Закріплення моделі політико-територіального устрою в конституціях держав: плюралізм підходів і досвід для України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 365-370. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/4/64.pdf>

8. Гафурова Є. Територіальна автономія як форма децентралізації влади. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 1. С. 52-56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2016_1_10

9. Гречко О. Територіальний устрій України як конституційно-правовий інститут: сутність, структура і зміст. *Юридична Україна*. 2015. № 6. С. 17-23.

10. Гречко О. О. Деякі питання конституювання принципів територіального устрою України. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 12–17. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/3_2017/part_1/5.pdf

11. Гречко О. О. Принцип збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів з урахуванням їх особливостей та традицій: проблеми теорії та практики. *Форум права*. 2015. № 1. С. 68–74. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_1_13.pdf

12. Дем'янчук О. Сутнісні характеристики та формування адміністративно-територіальних одиниць у контексті децентралізації регіонального розвитку. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2018. № 9 (37). С. 117-124.

13. Джиґа Д. В. Конституційно-правовий статус Автономної Республіки Крим на сучасному етапі. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 59. С. 130-139. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2019/01/dzhyha_59.pdf

14. Дмитриєва К. В. Автономія як особливий елемент територіального устрою унітарної держави. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 30. С. 96-106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dbms_2015_30_11

15. Ковтун В., Зезуль Ю. Адміністративно-територіальний устрій як елемент конституційного дизайну. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 127–131.

16. Кравцова З. С. Територіальна основа державної влади в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2018. Т. 29 (68). № 4. С. 28-33.

17. Курцев О. Ю. Принцип унітаризму та система адміністративно-територіального устрою України. *Право та державне управління*. 2020. № 4. С. 78-84.

18. Магновський І. Й. Перспективи вдосконалення територіального устрою України з погляду сьогодення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2016. № 845. С. 113-118.

19. Магновський І. Й. Принципи вдосконалення адміністративно-територіального устрою України: правовий контекст. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 6-9.

20. Шаповалова К.Г. Моделі автономій в унітарних країнах Європи: порівняльно-правове дослідження та напрями удосконалення конституційно-правового статусу Автономної Республіки Крим. *Наше право*. 2015. № 3. С. 16-23.

21. Шемшученко Ю. С., Батанов О. В. Правова позиція щодо статусу Автономної Республіки Крим. URL: idpnan.org.ua/

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. url: <https://lib.univd.edu.ua/>

2. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

3. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

4. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

5. Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим. URL: <http://www.ppu.gov.ua/zminy-v-zakonodavstvi-pro-tymchasovo-okupovani-terytoriyi/>

Тема № 26. Конституційно-правовий статус громадських об'єднань в Україні

План роботи

1. Поняття, види та принципи утворення та діяльності громадських об'єднань в Україні.
2. Порядок утворення та реєстрації громадських об'єднань.
3. Права та обов'язки громадських об'єднань.
4. Особливості припинення громадських об'єднань.
5. Відповідальність громадських об'єднань та їх учасників.

Методичні вказівки

Право громадян на свободу об'єднання є невід'ємним правом людини, що гарантується Конституцією і законодавством України. У межах даної теми необхідно сформулювати цілісне уявлення про статус громадських об'єднань як суб'єктів конституційно-правових відносин, порядок їх утворення та діяльності, характер взаємовідносин з органами державної влади та місцевого самоврядування.

Відповідь на перше питання плану має розпочинатися з аналізу ст. 36 Конституції України, у якій закріплено право на об'єднання. Необхідно дати визначення поняття громадського об'єднання, проаналізувати перелік їх видового розмаїття та сутнісні ознаки. Слід відмежувати громадські об'єднання від інших суб'єктів, зокрема від політичних партій, господарських товариств, товариських судів, органів самоорганізації населення тощо. Особливу увагу слід звернути на перелік громадських об'єднань, створення та

діяльність яких в Україні забороняється, вказати причини відповідних обмежень права на об'єднання.

Відповіді на наступні питання плану мають спиратися на аналіз чинного Закону України «Про громадські об'єднання» 2012 р., Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» 2003 р. та ухвалених на їх основі підзаконних актів. Необхідно вказати порядок утворення громадських об'єднань, юридичні вимоги до їх засновників та учасників, права та обов'язки громадських об'єднань, визначити характер стосунків громадських організацій з органами публічної влади, розкрити види юридичної відповідальності громадських об'єднань, їх засновників та учасників.

Рекомендований перелік літератури до теми № 26

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>
3. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>
4. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України від 26 лют. 2016 р. № 68/2016. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/68/2016>
5. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
6. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
7. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
8. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
9. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
10. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
11. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
12. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Берченко Г. В. Декомунізація в Україні: конституційно-правові аспекти. *Форум права*. 2017. № 4. С. 13-23. URL: http://nbuv.gov.ua/u/jrn/fp_index.htm_2017_4_4

2. Бонаренко В. Правосуб'єктність громадських об'єднань. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. (Респ. Молдова). Nr. 5–1 (15). 2015. С. 9-13.

3. Бондаренко В. Ю. Взаємодія громадських об'єднань та політичних партій в Україні – інституціональний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 43 т. 1. С. 9-13.

4. Діяльність громадських організацій в Україні у 2017 році: Статистичний бюлетень. Київ: Державна служба статистики України, 2018. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_go_2017.pdf

5. Керівні принципи щодо свободи об'єднань. 2015. 170 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/1/2/233076.pdf>

6. Недержавні організації юридичного спрямування як учасники публічного управління: монографія. К.: КНТ, 2015. 408 с.

7. Овчаренко В., Маркевич О. Громадські об'єднання: підприємницька діяльність опускається, але... Вісник. *Офіційно про податки*. 09.02.2019. № 5 (1005). URL: <http://www.visnuk.com.ua/ru/publication/100010919-gromadski-obyednannya-pidpriyemnitska-diyalnist-dopuskayetsya-ale>

8. Опалько Ю. В. Відкритість і прозорість у діяльності громадських об'єднань: стан, проблеми, перспективи вирішення. Аналітична записка. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/2132/>

9. Піфко О. О. Проблеми реалізації конституційного права на об'єднання в професійні спілки в практиці Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2019. Вип. 55, т. 1. С. 94-96.

10. Ткачук І. Я. Фінансове забезпечення діяльності громадських організацій України: автореф. дис. ... канд. економ. наук: 08.00.08. Львів, 2016. 21 с.

11. Турій О.В. Правові аспекти взаємодії громадських організацій з органами місцевого самоврядування. *Аспекти публічного управління*. 2018. С. 15-23.

12. Шуміло О. Ю., Кравчук Н. О. Роль неурядових організацій у становленні та розвитку правозахисного руху (приклади успішного правозахисного активізму): навч. посіб. Київ, 2018. 227 с. URL: <https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/08/MSc-8-Роль-неурядових-організацій-у-становленні-та-розвитку-правозахисного-руху.pdf>

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Міністерство юстиції. Єдиний реєстр громадських формувань. URL: <https://minjust.gov.ua/unitarylist>

2. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. url: <https://lib.univd.edu.ua/>

3. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

5. Судова влада України. Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/perelik_sprav/

Тема № 27. Конституційно-правовий статус місцевих органів виконавчої влади в Україні

План роботи

1. Місцеві державні адміністрації як органи виконавчої влади на місцях: поняття, система, структура. Принципи діяльності місцевих державних адміністрацій.
2. Функції та компетенція місцевих державних адміністрацій.
3. Організація, повноваження і порядок діяльності військово-цивільних адміністрацій.
4. Територіальні органи міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.
5. Взаємовідносини місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування.

Методичні вказівки

Розкриваючи питання теми необхідно зазначити, що відповідно до теорії поділу влади, виконавча влада є однією з трьох самостійних і незалежних гілок державної влади. Ефективне функціонування виконавчої влади, створення оптимальної системи і органів, що здійснюють державне управління у різних сферах і галузях суспільного життя є запорукою успішної діяльності будь-якої сучасної держави.

Відповідь на друге питання передбачає з'ясування конституційно-правового статусу місцевих державних адміністрацій. При цьому необхідно дати визначення місцевих державних адміністрацій, показати їх місце в системі органів виконавчої влади, з'ясувати їх систему та порядок формування. Особлива увага має бути приділена статусу голови місцевої державної адміністрації. Опрацьовуючи другу частину питання, потрібно зауважити, що організація і діяльність місцевих державних адміністрацій здійснюється на певних засадах, визначених у Конституції України, законах та інших нормативно-правових актах. Серед поширених засад, як у практиці зарубіжного конституціоналізму, так і нашої держави, можна виділити принцип верховенства права, законності, пріоритетності прав людини, гласності, поєднання державних і місцевих інтересів, зміст яких потрібно розкрити. Окрема увага має бути приділена конституційному принципу поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, покладений в основу побудови територіального устрою України (ст. 132

Конституції України), оскільки саме місцеві державні адміністрації реалізують даний принцип.

Відповідь на третє питання передбачає аналіз завдань, функцій та повноважень місцевих державних адміністрацій. При цьому доречно звернутись до положень Конституції України та Закону України «Про місцеві державні адміністрації» 1999 р.

Відповідь на четверте питання передбачає ознайомлення з організацією, повноваженнями і порядком діяльності військово-цивільних адміністрацій, що є вкрай важливим в умовах російської агресії. Спираючись на Закон України «Про військово-цивільні адміністрації» 2015 р. слід розглянути їх призначення, порядок утворення і припинення діяльності, повноваження та права. Окрема увага має бути приділена статусу керівника військово-цивільної адміністрації.

При відповіді на п'яте питання слід виходити з того, що територіальні органи (підрозділи) міністерств та інших центральних органів виконавчої влади є державними органами, які утворюються відповідними ЦОВВ для реалізації їх функцій та повноважень на місцевому рівні, тобто в областях або районах, містах Києві та Севастополі. Необхідно проаналізувати теоретичні та практичні питання організації та діяльності територіальних органів центральних органів виконавчої влади в Україні, їх правовий статус, завдання діяльності, місце в системі територіальної організації влади.

При відповіді на шосте питання необхідно розкрити особливості взаємодії органів публічної влади на місцевому рівні, адже однією з особливостей організації державної виконавчої влади і самоврядування на місцях є те, що місцеві органи виконавчої влади створюються не тільки для здійснення контрольно-наглядових функцій щодо місцевого самоврядування, а й перебирають на себе основний обсяг повноважень щодо здійснення управління відповідними територіями. Водночас Конституція України допускає делегування повноважень місцевих державних адміністрацій виконкомам сільських, селищних і міських рад, а також обласних і районних рад – обласним і районним державним адміністраціям. Законодавство України встановлює межі такого делегування, а також інші форми взаємодії місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, які слід охарактеризувати.

Рекомендований перелік літератури до теми № 27

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 р. № 141-VIII (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/141-19>
3. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
4. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14>

5. Про затвердження Типового положення про територіальні органи міністерства ті іншого центрального органу виконавчої влади» (із змін.): Постанова Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 р. № 563. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-2011-п>

6. Державне будівництво і місцеве самоврядування: посіб. для підгот. до іспиту. Харків: Право, 2019. 211 с.

7. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.

8. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.

9. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.

10. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.

11. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.

12. Любченко П. М. Муніципальне право: підручник. Харків: Право, 2019. 510 с.

13. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.

14. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Бородін Є. І. Статус голови місцевої державної адміністрації в Україні: досвід законодавчого визначення. *Аспекти публічного правління*. 2018. Т. 6, № 5. С. 12-23.

2. Буглак Ю. Види відносин та сфери, які зумовлюють розмежування повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 166-171.

3. Гетьман Є. А. Підзаконні нормативно-правові акти органів виконавчої влади України та іноземних держав: порівняльна характеристика. *Теорія і практика правознавства*. 2016. Вип. 1 (9). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2016_1_19

4. Калиновський Б. В. Місцева публічна влада в Україні: теоретичні основи та конституційно-правова регламентація. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 4. С. 62-66.

5. Касяненко Є. В. Теоретико-правова характеристика трансформації статусу місцевих державних адміністрацій в умовах децентралізації влади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 6. С. 20-23.

6. Коваленко Г. В. Впровадження децентралізації публічної влади на основі досвіду європейських країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 13, ч. 1. С. 120-123.

7. Ленгер Я. І. Повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування: колізійні питання делегування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «ПРАВО»*. 2016. Вип. 37. Т. 1. С. 72-74.

8. Малик Я. Й. До питання про взаємодію органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 43. С. 295-302.

9. Нагорний П. О. Специфіка повноважень місцевих державних адміністрацій як суб'єктів адміністративної нормотворчої діяльності в управлінні регіонами України. *Форум права*. 2017. № 3. С. 134-139. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_3_25.pdf

10. Панчишин Р. І. Поняття та форми взаємодії органів місцевого самоврядування і місцевих органів державної виконавчої влади. *Право і суспільство*. 2018. № 6, ч. 2. С. 108-113.

11. Пастушенко В. А. Адміністративні обов'язки місцевих державних адміністрацій в Україні. *Юридична наука*. 2019. № 5. С. 111-117.

12. Пігуль Н. Г., Люта О. В. Зарубіжний досвід проведення децентралізаційних реформ. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 9. С. 684-688. URL: <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/140.pdf>

13. Сабурова Г. Б. Обласні державні адміністрації в системі державного управління та їх роль у комплексному забезпеченні управлінських рішень. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2018. Т. 29 (68). № 1. С. 139-145.

14. Терещук О. А. Місцеві органи виконавчої влади: реформування в Україні і досвід Польщі. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 155-160.

15. Ткаля О. Загальні принципи організації та діяльності державного апарату. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 274-279.

16. Янюк Н. В. Реформування місцевих державних адміністрацій у контексті децентралізації влади в Україні. 2015. С. 30-35. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4811/yanyuk.pdf>

17. Яценко Т. Взаємовідносини органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій з питань реалізації делегованих повноважень. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 2. С. 183-189.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Місцеві державні адміністрації. URL: <https://www.president.gov.ua/lustration/lustr-list/lustr-local-adm>

2. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. url: <https://lib.univd.edu.ua/>

3. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

5. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

Тема № 28. Конституційно-правові основи місцевого самоврядування в Україні

План роботи

1. Поняття та основні концепції місцевого самоврядування
2. Принципи місцевого самоврядування в Україні.
3. Система місцевого самоврядування в Україні.
4. Функції місцевого самоврядування в Україні.
5. Гарантії місцевого самоврядування в Україні.

Методичні вказівки

У межах даної теми має бути розкрита юридична природа місцевого самоврядування та його конституційно-правовий статус.

Розкриваючи перше питання плану, слід звернути увагу на багатоаспектність поняття «місцеве самоврядування» та розкрити зміст кожного з аспектів. Особливу увагу слід звернути на місцеве самоврядування як одну з основ конституційного ладу України (ст. 7 Конституції України) та форму народовладдя (ст. 5 Конституції України). Варто навести також легальні визначення місцевого самоврядування, що містяться у Конституції України (ст. 140) та Законі України «Про місцеве самоврядування» (ст. 2). Звертаючись до підручників з курсу «Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні», необхідно визначити ознаки, які поєднують державну і муніципальну влади як види публічної влади, а також ознаки, які їх відрізняють. Враховуючи розмаїття наукових концепцій місцевого самоврядування, необхідно навести їх перелік, вказати прізвища вчених, які були прибічниками тієї чи іншої концепції, розкрити зміст державницької, громадівської та дуалістичної концепцій.

Розглядаючи друге питання необхідно пам'ятати, що в основі організації місцевого самоврядування важливу роль відіграють його принципи. Принципи місцевого самоврядування – це визначені, як правило, конституцією та відповідними законами вихідні засади, що покладені в основу його організації й функціонування і визначають властивості та ознаки місцевого самоврядування. Необхідно охарактеризувати принципи місцевого самоврядування, які знайшли своє закріплення в Європейській хартії місцевого самоврядування, а також Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні».

При відповіді на третє питання плану слід виходити з того, що визначення системи місцевого самоврядування та її елементів є досить складним, оскільки саме поняття місцевого самоврядування може розглядатися у різних площинах. Оскільки за сучасного стану справ в Україні кожна з цих площин-аспектів виражається у певних формах, то в процесі опису системи українського місцевого самоврядування необхідно враховувати всі ці аспекти.

Відповідь має ґрунтуватись на Конституції України та Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» та складатись з двох частин: спочатку слід розкрити систему форм місцевого самоврядування, а вже потім – систему суб'єктів місцевого самоврядування в Україні. Особливу увагу доцільно приділити характеристиці правового статусу територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування.

Четверте питання плану полягає у визначенні основних напрямків здійснення місцевого самоврядування, його впливу на певні сфери суспільного життя, в яких виявляється його сутність та соціальне призначення. При цьому слід мати на увазі, що у науковій та навчальній літературі висловлено декілька точок зору з даного питання. Бажано представити ці позиції. Зміст кожної з функцій місцевого самоврядування доцільно розкривати через певний набір повноважень тих чи інших органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб.

Завершальне, п'яте питання плану, стосується гарантій місцевого самоврядування в Україні, які виступають необхідною умовою найбільш повного і ефективного функціонування місцевого самоврядування, його становлення і розвитку. Необхідно дати визначення гарантій місцевого самоврядування, розкрити зміст загальних та спеціальних (юридичних) гарантій місцевого самоврядування.

Рекомендований перелік літератури до теми № 28

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Європейська хартія місцевого самоврядування: міжнародний документ від 15 жовтня 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

3. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>

4. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII (із змін.) URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/157-19>

5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>

6. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 р. № 2493-III (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2493-14>
7. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 липня 2002 р. № 93-IV (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93-15>
8. Державне будівництво і місцеве самоврядування: посіб. для підгот. до іспиту. Харків: Право, 2019. 211 с.
9. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
10. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
11. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
12. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
13. Любченко П. М. Муніципальне право: підручник. Харків: Право, 2019. 510 с.
14. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
15. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Баймуратов М. Децентралізація та компетенція місцевого самоврядування в Україні. *Віче*. 2015. № 12. С 14-17.
2. Батанов О. Актуальні проблеми реформи конституційної моделі місцевого самоврядування в Україні. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2016. Вип. 5-6. С. 34-43.
3. Батанов О. Розвиток конституційного законодавства про статус територіальних громад в Україні: доктринальні та прикладні аспекти. *Віче*. 2015. № 12. С. 18-22.
4. Батанов О. В. Концептуальні проблеми забезпечення контролю у сфері місцевого самоврядування: теорія та практика. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 3. С. 62-68.
5. Богів Я. С. Поняття та принципи місцевого самоврядування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2015. № 827. С. 45-52.
6. Бородін Є. І., Тарасенко Т. М. Розвиток системи місцевого самоврядування в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 4. С. 58-61.
7. Волошина Я. Місцеве самоврядування: теорії походження та їх реалізація. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 117-122. URL: <http://pgpr-journal.kiev.ua/archive/2018/3/23.pdf>

8. Гайдар М. Є. Принципи місцевого самоврядування в аспекті процесу об'єднання територіальних громад в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4 (29), т. 2. С. 8-13. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/426>.

9. Глущенко Ю. Місцеве самоврядування в Україні: проблеми розвитку та фінансового забезпечення. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 4. С. 244-255.

10. Донченко О. Принципи законності в діяльності місцевого самоврядування. *Visegrad journal on human rights*. 2016. № 2/2. С. 72-75.

11. Калиновський Б. В. Реформування системи територіальної організації влади в Україні відповідно до міжнародних стандартів та принципів. *Вісник АПСВТ*. 2016. № 3-4. С. 69-72. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_3_4-2016-69-72_Kalynovskyi.pdf.

12. Ключевський В. І. Органи місцевого самоврядування в Україні: історичний аспект та нагальні проблеми сьогодення. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. Т. 30 (69). № 6. С. 102-108.

13. Ковалів М. В., Іваха В. О. Правовий статус органів місцевого самоврядування в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. *Юридичні науки*. 2015. С. 45-49. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/31268>

14. Котковський В. Р. Інститут місцевого самоврядування: проблеми становлення та розвитку. *Державне будівництво*. 2016. № 1. С. 1-11. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2016-1/doc/2/05.pdf>

15. Ладонько Л. С., Кунденко А. В., Михайловська О. В., Філіпова Н. В. Роль та функції місцевого самоврядування в системі публічної влади України. *Теорія та практика державного управління*. 2016. № 4 (55). С. 1-6. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2016-4/doc/3/01.pdf>

8. Ленгер Я. І. Повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування: колізійні питання делегування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Вип. 37, т. 1. С. 72-74. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/16187>

16. Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей Третьої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 06 грудня 2019 р.). К.: ТОВ «ВІ ЕН ЕЙ ПРЕС», 2019 228 с. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/knyga2019_rik.pdf

17. Назар О. Концептуальні основи матеріально-фінансового забезпечення місцевих громад. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 43. С. 322-328.

18. Ременяк О. В. Перспективи реформи децентралізації публічної влади в Україні крізь призму державотворчої практики: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. №4. С. 34–39.

19. Слободяник Т. М. Підстави, форми їх реалізації та санкції конституційно-правової відповідальності представницьких органів і посадових осіб місцевого самоврядування. *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 50-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_2_11.

20. Ставнійчук А. П. Місцевий референдум – пріоритетна форма прямої демократії у місцевому самоврядуванні. 2015. № 6. С. 24-28. URL: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1087%3A170915-17&catid=128%3A2-0915&Itemid=158&lang=ru

21. Трачук П. А. Місцеве самоврядування у системі публічної влади України. *Закарпатські правові читання*. 2017. Т. 1. С. 176-180. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/13600.pdf>

22. Фролов О. О. Сутність принципів місцевого самоврядування. *Право та інновації*. 2015. № 4 (12). С. 164-168.

23. Шевченко А. О., Демиденко В. О. Функціональна характеристика територіальних громад: проблеми теорії і практики. *Вісник Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія юрид. науки*. 2018. № 1. С. 14-18.

24. Щebetун І. Системи місцевого самоврядування: доктринальні підходи до визначення поняття. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 4. С. 99-108.

25. Юрченко М. М., Мазуренко А. С. Гарантії місцевого самоврядування: проблеми дефінітивного визначення та класифікації. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 16-21. URL: <http://sulj.oduvs.od.ua/archive/2015/1/7.pdf>

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Всеукраїнські асоціації місцевого самоврядування. URL: <http://2.auc.org.ua/page/vseukrainski-asotsiatsii-mistseвого-samovryaduvannya>

2. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. url: <https://lib.univd.edu.ua/>

3. ОТГ Асоціація. URL: <https://www.hromady.org/>

4. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

5. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

6. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

Тема № 29. Територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування

План роботи

1. Поняття та ознаки територіальних громад.
2. Види територіальних громад. Об'єднана територіальна громада.

3. Функції та повноваження територіальних громад.
4. Форми діяльності територіальних громад.

Методичні вказівки

У межах даної теми має бути розкрита юридична природа територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування та її конституційно-правовий статус в Україні.

Висвітлення теми варто розпочати з констатації того, що вітчизняне законодавство відобразило дуалістичне розуміння місцевого самоврядування, яке поєднує в собі громадівську та державницьку концепції. Один з основних постулатів, який був запозичений із громадівської концепції – визнання того, що муніципальна влада є відокремленою від державної, а її первинним носієм є територіальна громада. Необхідно всебічно охарактеризувати територіальну громаду як первинний суб'єкт місцевого самоврядування, який приймає безпосередню або опосередковану участь у вирішенні питань місцевого значення, виявити фактори (критерії), що об'єднують місцевих жителів у громаду.

Розкриваючи друге питання плану, слід здійснити класифікацію територіальних громад в Україні за різними критеріями. Варто звернути увагу на те, що за загальним правилом територіальну громаду складають жителі одного населеного пункту. Водночас важливою передумовою успішної діяльності територіальних громад є забезпечення ефективного та інноваційного управління ними за участю громадян, оскільки сталий їх розвиток і прагнення зростання якості життя вимагають постійних пошуків неординарних рішень. Одним із таких рішень є право жителів кількох сіл об'єднатися в одну громаду, а тому необхідно зупинитись на принципах, суб'єктах та основних умовах добровільного об'єднання територіальних громад.

Третє питання плану передбачає, насамперед, класифікацію функцій та повноважень територіальних громад, а також розгорнуту характеристику їхнього змісту. Слід звернути увагу на те, що функції та повноваження територіальних громад орієнтовані на вирішення питань місцевого значення, однак це не виключає можливості делегування їм і деяких функцій і повноважень держави. У такий спосіб забезпечується необхідний демократизм публічної влади, оптимальна децентралізація при її здійсненні з додержанням цілісності державної території.

Завершальне, четверте питання плану має бути розкрито на основі чинного Закону «Про місцеве самоврядування в Україні». При цьому слід виходити з постулату про те, що територіальна громада може здійснювати свої функції та повноваження як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування та їх посадових осіб. Відповідно, можна розрізняти форми безпосередньої (прямої) та представницької (опосередкованої) демократії на місцевому рівні.

Рекомендований перелік літератури до теми № 29

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Європейська хартія місцевого самоврядування: міжнародний документ від 15.10.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
3. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII (зі змін.) URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
5. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>
6. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квіт. 2014 р. № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-р#Text>
7. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
8. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
9. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
10. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
11. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
12. Любченко П. М. Муніципальне право: підручник. Харків: Право, 2019. 510 с.
13. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
14. Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
15. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Бабій В. В., Скоробагатько А. В. Основні проблеми об'єднаних територіальних громад. *НАУ*. 2018. URL: <http://er.nau.edu.ua:8080/handle/NAU/33238>

2. Безпалько О. М. Роль територіальних громад у забезпеченні місцевого економічного розвитку: теоретичні засади дослідження. *Економіка і організація управління*. 2019. № 1 (33). С. 116-123.
3. Білуха Л. А. Поняття територіальної громади та спроможної територіальної громади. *Теорія та практика державного управління*. 2017. № 1 (56). С. 1-6.
4. Боярський О. О. Види територіальних громад в яких функціонує людина - член громади. *Соціальний Калейдоскоп*. 2020. № 1 (2). URL: <https://doi.org/10.47567/bomivit.1-2.2020.02>
5. Васильєва О. І., Васильєва Н. В.. Концептуальні засади сталого розвитку територіальних громад. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 8. С. 74-78.
6. Види територіальних громад // Навчальні матеріали он-лайн (pidruchniki.website). 2018. URL: http://pidruchniki.com/16330826/pravo/vidi_teritorialnih_gromad#159
7. Демиденко В. О., Шевченко А. О. Функціональна характеристика територіальних громад: проблеми теорії і практики. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2018. № 1, т. 29 (68). С. 14-18.
8. Дорох В. В., Черній О. В. Форми участі громадськості в процесах прийняття рішень: Навч.- метод. посіб. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. 104 с. URL: <https://ldn.org.ua/wp-content/uploads/2019/03/Formy-uchasti-hromads-kosti-A5.pdf>
9. Дорош А. Й. Підходи до формування територіальних громад у контексті децентралізації (з досвіду Федеративної Республіки Австрія) // Землеустрій, кадастр та охорона земель в Україні: сучасний стан, європейські перспективи: Міжнар. конф., присвячена 20-річчю створення факультету землевпорядкування. К.: Друкарня «Гордон», 2016. С. 24-27.
10. Кавунець А., Дорох В. Особливості об'єднання територіальних громад в Україні (регіональний аспект). Вид. друге, доп. Вінниця, 2016. 95 с. URL: <http://sg.vn.ua/wp-content/uploads/2017/06/Knyga-new.pdf>
11. Калиновський Б. В. Реформування системи територіальної організації влади в Україні відповідно до міжнародних стандартів та принципів. *Вісник АПСВТ*. 2016. № 3-4. С. 69-72.
12. Ільїна М. В. Класифікація територіальних громад на основі актив-орієнтованого підходу. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2018. № 1-2 (20-21). С. 53-57.
13. Ковальчук Ю. М. Щодо поняття об'єднаної територіальної громади як елемента правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. № 29, т. 1. С. 87-90.
14. Коркуна О. І. Формування понятійно-категоріального апарату територіальних громад. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2019. Вип. 3 (137). С. 26-29.
15. Кулинич А. П. Міська територіальна громада як суб'єкт земельних правовідносин. *Часопис Київського університету права*. 2017. Вип. 2. С. 209-214.

16. Лялюк О. Ю. Територіальна громада як елемент територіальної організації влади в Україні. С. 70-77. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15107/1/Lyluk_70-77.pdf
17. Мельник Д. М. Теоретичні засади формування територіальних громад: імплементація світового досвіду в Україну. *Агросвіт*. 2018. № 11. С. 33-38.
18. Остапенко О. Г., Барановська Т. М. Територіальні громади як первинний суб'єкт місцевого самоврядування та реалізації муніципальної політики. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=909>
19. Пелехата О. В. Адміністративно-фінансова децентралізація як основа розвитку об'єднаних територіальних громад. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. Вип. 6 (116). С. 22-26.
20. Поняття про територіальну громаду та її роль // Навчальні матеріали он-лайн (pidruchniki.website). 2018. URL: http://pidruchniki.com/13330825/ekonomika/ponyattya_pro_F_teritorialnu_gromadu_rol#342
21. Потапенко С. Характерні риси об'єднаної територіальної громади. *Вісник АПСВТ*. 2019. № 2. С. 47-55.
22. Розвиток форм безпосередньої демократії в Україні: аналіз доцільності та перспектив застосування: аналіт. доп. / Павленко І. А., Даниляк О. О., Макаров Г. В., Руденко А. В. Київ: НІСД, 2019. 65 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/dopovid-1.pdf>
23. Створення об'єднаних територіальних громад в Україні 2015-2017. Аналітична доповідь від громадськості у форматі Shadow Report. Київ, 2018. 44 с. URL: <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Detsentralizatsiya-v-Ukrai-ni-2014-2017-rr.pdf>
24. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія / за ред. Кравціва В. С., Сторонянської І. З. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України, 2020. 531 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20200001.pdf>
25. Формування об'єднаних територіальних громад: стан, проблемні питання та шляхи їх вирішення. 2017. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-07/terutor_gromad-86ead.pdf
26. Чепель О. Д. Децентралізаційні процеси в Україні та Латвії: порівняльне дослідження. *Право і суспільство*. 2017. № 1 (2). С. 52-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2017_1%282%29__13
27. Чернеженко О. М. Місцеве самоврядування в Україні та державах-учасниках ЄС: конституційне регулювання й організаційні моделі. Київ: Ліра-К, 2018. 380 с.
28. Шевченко А. О. Тенденції модернізації статусу територіальної громади в умовах децентралізації влади: зарубіжний досвід для України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. №3. С. 91-94.
29. Якобчук В. П., Войтенко А. Б., Пугачова Н. С. Ефективність інституційного забезпечення народного представництва в територіальних громадах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 3. С. 115-121.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Всеукраїнські асоціації місцевого самоврядування. URL: <http://2.auc.org.ua/page/vseukrainski-asotsiatsii-mistsevogo-samovryaduvannya>
2. Децентралізація. <https://decentralization.gov.ua/newgromada>
3. ОТГ Асоціація. URL: <https://www.hromady.org/>
4. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>
6. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>
7. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. url: <https://lib.univd.edu.ua/>

Тема № 30. Статус депутатів місцевих рад в Україні

План роботи

1. Загальна характеристика мандату депутатів місцевих рад, основні принципи їх діяльності.
2. Виникнення і строк повноважень депутата місцевої ради та припинення діяльності депутатів місцевих рад.
3. Права та обов'язки депутатів місцевих рад.
4. Основні гарантії депутатської діяльності.

Методичні вказівки

Аналізуючи дану тему, на основі Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» необхідно розглянути статус депутатів місцевих рад. При цьому варто пам'ятати, що депутат місцевої ради є представником інтересів територіальної громади села, селища, міста чи їх громад, виборців свого виборчого округу і як такий зобов'язаний виражати і захищати інтереси відповідної територіальної громади та її частини – виборців свого виборчого округу, виконувати їх доручення в межах своїх повноважень, наданих законом, брати активну участь у здійсненні місцевого самоврядування.

При відповіді на перше питання необхідно визначити особливості мандату депутатів місцевих рад, розкрити зміст принципів їх діяльності та охарактеризувати нормативно-правові акти, які складають правову основу їх діяльності.

Відповідаючи на друге питання необхідно розкрити порядок набуття повноважень депутатами місцевих рад та їх дострокове припинення. При цьому, особливу увагу необхідно приділити підставам для відкликання депутата місцевої ради.

Відповідь на третє питання передбачає аналіз тих прав та обов'язків, які мають депутати місцевих рад у виборчому окрузі, а також у раді та її органах. Окремо слід зупинитися на депутатському зверненні.

При відповіді на четверте питання необхідно пам'ятати, що систему гарантій депутатської діяльності складають заходи щодо забезпечення успішного здійснення депутатами своїх повноважень. Необхідно розкрити зміст юридичних, організаційних, інформаційних, соціально-економічних та трудових гарантій депутатів місцевих рад.

Рекомендований перелік літератури до теми № 30

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Європейська хартія місцевого самоврядування: міжнародний документ від 15.10.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
3. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
5. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 р. № 2493-III (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2493-14>
6. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 липня 2002 р. № 93-IV (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93-15>
7. Державне будівництво і місцеве самоврядування: посіб. для підгот. до іспиту. Харків: Право, 2019. 211 с.
8. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
9. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
10. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
11. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
12. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
13. Любченко П. М. Муніципальне право: підручник. Харків: Право, 2019. 510 с.
14. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
15. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
16. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Адашис Л. І. Зв'язок депутатів із виборцями: політична відповідальність чи імперативний мандат? *Правова позиція*. 2016. № 1 (16). С. 39-46.
2. Божко В. М. Права та обов'язки депутатів місцевих рад. URL: http://lgdc.org.ua/sites/default/files/library/prava_at_obovyazky_deputativ_miscevyh_rad.pdf.
3. Ганзюк К., Нікітенко С. Пропозиції до політики щодо врегулювання статусу депутата місцевої ради. USAID, 2017. URL: <http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/DeputyPolicy.pdf>
4. Демиденко В. О. Напрями вдосконалення інституту дострокового припинення повноважень депутатів місцевих рад. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2 (14). С. 124-135.
5. Дерун Т. М. Навчальний посібник для депутатів місцевих рад об'єднаних територіальних громад. Видання друге. Асоціація міст України. Київ: ТОВ «Підприємство «ВІЕНЕЙ». 2017. 164 с.
6. Дурман О. Л. Поняття та правова характеристика статусу депутатів місцевих рад в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. Т. 30 (69). № 6. С. 95-101.
7. Лопушинський І. П. Що має знати депутат місцевої ради: Книга III. Бюджетний процес на місцевому рівні. Київ: Інститут Політичної Освіти, 2016. 240 с.
8. Максименко Ю. Статус і повноваження депутатів місцевих рад. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 175-180.
9. Марченко Г. І. Проблемні питання припинення повноважень депутата місцевої ради шляхом відкликання за народною ініціативою. *ScienceRise: Juridical Science*. 2018. № 2 (4). С. 42-47.
10. Механізми дострокового відкликання депутатів місцевих рад: європейський досвід для України». Аналітична записка. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1897/>
11. Мищак І. М. Механізми контролю громади за діяльністю депутатів місцевих рад в Україні та Польщі (порівняльно-правовий аналіз). *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 1. С. 56-61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2016_1_11.
12. Місцеве самоврядування в Україні: теорія і практика: посібник для депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів. Одеса, 2016. 736 с.
13. Надежденко А. О., Папуш Т. В. Окремі питання статусності та повноважень депутата міської ради. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/11_2018/22.pdf
14. Основні гарантії депутатської діяльності. URL: http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/literatura/dergh_bud/35.php.
15. Потапенко С. А. Колізії правового регулювання дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради. *Інтернаука. Серія: «Юридичні науки»*. 2017. № 4 (4). С. 64-68.

16. Слободяник Т. М. Підстави, форми їх реалізації та санкції конституційно-правової відповідальності представницьких органів і посадових осіб місцевого самоврядування. *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 50-57.

17. Тарасенко Т. М. Відповідальність депутатів місцевих рад в Україні в контексті розвитку місцевої та регіональної демократії. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2018. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2018_1_16.

18. Ткачук А. До питання про чергові вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів // Інститут Громадянського Суспільства: сайт. 07.08.2019. URL: <https://www.csi.org.ua/publications/do-pytannya-pro-chergovyi-vybory-deputativ-mistsevyh-rad-ta-silskyh-selyshhnyh-miskyh-goliv/>

19. Ткачук А. Ф., Наталенко Н. В. Робоча книжка депутата місцевої ради територіальної громади. Для депутатів і не тільки. К.: ТОВ «Видавництво “Юстон”», 2020. 150 с. URL: <https://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/workbook-for-lc-2020-1.pdf>

20. Ткачук А. Ф. Діяльність органів місцевого самоврядування та депутатів сільської, селищної, міської ради (навчальний модуль). Київ: ІКЦ «Легальний статус», 2016. 80 с.

21. Чого не знає депутат? Київ, 2016. 92 с. URL: http://ipo.org.ua/wp-content/uploads/2016/07/Choho_ne_znae_deputat.pdf

22. Як бути ефективним депутатом. Інститут Політичної Освіти. Київ, 2020. 64 с. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/582Як_бути_ефективним_депутатом.pdf

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Всеукраїнські асоціації місцевого самоврядування. URL: <http://2.auc.org.ua/page/vseukrainski-asotsiatsii-mistsevogo-samovryaduvannya>

2. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. url: <https://lib.univd.edu.ua/>

3. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

5. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>

6. Центральна виборча комісія. URL: <https://www.cvk.gov.ua/actualna-informaciya/vibori-deputativ-silskih-selishhnih-miskih-rad-teritorialnih-gromad-z-kilkistyuvibortsiv-do-10-tisyach.html>